

مەسعوود محەمەد

زمانی کورد

حه کیم کاکهوهیس له عارهبیهه کردوویهتی به کوردی

چاپی یه کهم به زمانی عارهبی

لسان الكرد

مسعود محمد

له سهر ئهركى كاك ئەحمەد وەلى ھىممەت چاپ كراوه

چاپخانەي حەوادس

ژمارەى مۆلەت 11 رۆژى مۆلەت 3 ـ 1 ـ 1987

ژمارهی سپاردنی به کتیبخانهی نیشتمانی بهغدا 74 سالی 1987

«زمانی کورد»

تەرجەمەى «لسان الكرد»

دیزاینی بهرگ: محهمهد عوسمان

وهشانی سایتی www.mamosta.net سالّی 2010

له بهر ێوهبهرایه تی گشتی کتێبخانه گشتییه کان ژمارهی سپاردنی (25)ی سالی 2014 دراوه تێ

نرخ : (3000) دينار

پێشه کی وهر گێر

وهرگیرانی بهرههمه عارهبیه کانی ماموستا مهسعوود محهمه بو کهسیکی که له زمانزانی و شارهزاییدا له ثاستی خویهوه نیزیک نهبی، گهمه کردنه به ثاگر و مین ثهو گهمهیهم کرد. ترس دایگرتم کهتنم کردبی، به لام ئهمرو خویندنهوهی کتیب به هوی خویندنهوهی ههواله وهرزشیه کان و خهبهری ژیانی تایبه تی یاریزانانی دنیا و ئهستیره کانی هولییوود و کهلووی به خت و حهجی گوری ئومکهلسووم و بابه تی سهرگهرمکردنی ترهوه، خهریکه له ناو کورددا باوی نهمینی و ترسی منیش دهبیته ترسی دواروژ! کی دهپهرژیته سهر دهق و بابه تی وهرگیردراو و وهرگهریندراو و بهراوردکاری و ههلسهنگاندن؟! من یاریم به ئاگر کردووه چونکه ههر دهبی روژی له روژان، یه کی ثهو یارییه بکا و ثاماده شم بو ثهوهی دهست به سینگهوه بگرم بو ههر ههلهیه کی که دهرهه ق به ماموستا مهسعوود میحهمه و بهرههمه عارهبیه کانی ده ده نامتر و تهواوتر و رهوانتر... ئهوهش خراب نییه.

و له حهلهب دیومه» یا به پنی یاسای وهرگیران دهبیته: «رِیوی دهمی به پهرسیله نهده گهیشت دهیگوت ترشه» یا «ثهم نانه بهو رونه»؟ به رای من دووهمیان راسته یا له ناوهروزی باسه کهوه نیزیکتره. کابرای شایهر که هینده ی له باردا نییه و بوی هه لناکهوی بگاته دهربار، ههر دهبی بلی: من لهوه گهوره ترم له دهرباردا بکهووم و لای ماموستاش، باس باسی شایهره نه ک زانا و خه لکی خاوه ن هه لویستی وه ک حهیده ری و مه لا تهفه ندی، که خوی لهم نووسینه دا باسی هه لویستی کردوون. تهیموور له نگیش لهم باره یهوه، به زیاده روییه وه ده لی: گومانی تیدا نییه سه دان زانا و دانا و فه رمانده، گویرایه لی جه نگاوه ریکی وه ک منن.

ماموستا، ههولیّکی زوری داوه به په گ و پیشهی وشهدا بچیته خواری و خرمایه تی نیّوان وشهی کوردی و ئافیستایی له لایه کهوه و کوردی و زمانه هند و ئهوروپییه کان له لایه کی تره وه بدوزیته وه و په گیان بگهریّنیته وه سهر یه ک. ئهم کاره ی ماموستا، منیشی خسته سهر کهلّد کهلّد کهلّد کهلّد و فرمیایه تی و هیاوپه گییه و ئهمه ش نموونه یه که بیرم کهوته وه: له سهره تای فیّربوونی زمانی سویدیدا بووم، ماموستاکه مان وشهی «ئهستیّره»ی له سهر ته خته که، به زمانی سویدی نبووسی و گوتی: ههر یه که تان به زمانی خوی ئه و وشه یه بنووسی، ئیمه ی بیّگانه له سوید، که ههر یه کهمان سهر به ولاتیّک و زمانی کی و شه کهمان نبووسی. من نبووسیم: Estere. ماموستاکه ش دهستی دایه ماجیک و خه تی به بن ههندیکیاندا هینا و گوتی: ئهمانه سهر به هندوئه وروپییه کانن، چونکه ههموویان ۶ و ۲ یان تیدان.

دوایی بینیم وشهی هاوبهشی تریش له نیوان هزمانه تهوروپاییه کان و کوردیدا ههن که ههزاران کیلومهتر له یه کهوه دوورن و خواش دهزانی کهی له کۆرەوی گەلە سەرەتاييه کاندا، له ناوەراسی ئاسيا، هندوئهوروپی و هندوئيرانی ليکدابراوون:

گول له سویدیدا Göl و وه ک گویل ده گوتری، گورگ له زازاکیدا verg و به سویدی varg، پیژنه «باران» له سویدیدا regn دویت به سیویدی dotter، ئافرهت، «ئافرقدیتا»یه «خواوه نسدی زاوزی لای یونانی»، شوور کوردییه و tjur سویدیه و ههر به شوور ده خویندریته وه، بگه له هه ندی له ژماره کان و زور وشهی دی. داستانه یونانییه کانیش، ئه گهر به وردیسی بیریان لی بکه ینه وه، ده بینین هه ندی خزمایه تیبان له گه ل ئه و داستانانه دا هه یه که له ئایینی میترایی و زهرده شتیدا هه یووه. ئه م لسته یه شریک یه تی زمانی ئافیستا و کوردی ده رده خا و بوجوونه کهی مامؤستا ده سه لمینی:

وشه ئاڤێستاييه كان	بە كوردى ئەمرۆ
دوا	دوو
چەتوار	چوار
پانجا	پينج «پەنج»
خشواش	شەش
ئاپتا	حەوت
ئاشتا	ھەشت
ناوا	نۆ
دانا	ده
ئوروانهم	گیانم «رِهوانم» رِهنگه «قوربان» خزمی
بێ	
دەد	دەدەم
تەقا	توانا
ئەوەت	گەرەكمە «ئاواتم»
كەت	كەنگى «كەى»
ماڤ	مان <i>گ</i> «هەيڤ»

و... زۆرى تر كه به شيوهيه ك له شيوه كان دهچنهوه سهر يه ك.

وه ک تهوه ی ناوی «گاوانی کوردی» و «سهلمانی فارسی» له قورئاندا هاتبی، ناوی «فریانه»ی توورانی له تافیستادا هاتووه که یه کی بووه له توورانییه کانی باکووری روزهه لاتی تهو ده مه ی ثیران و تورکه کانی تهمرو ره گی خویان ده گهریننه وه سهریان. دواتر ههر توورانیه کان، که وه ک دیوپه رست ناویان له تافیستادا هاتووه، زهرده شیان کوشت. له وساوه کورد دلی به فریانه خوشه و ههول ده دا برایانه له گهل تورکدا بیری و تهم تهمایه له تافیستاشدا ههیه. خوشبه ختانه دوای 26 سهده «سمایل بیشکچی»ی تاک و تهنها و تهریکمان به لای خوماندا راکیشا و بووه برامان! ده بی که سهده ی تر چاوروان بین تا یه کیکی تریش له توورانیه کان ببیته برامان... کهرویشک به عاره بانه ده گرین!

به پیویستی دهزانی نهم دهقه نافیستاییه بگوازمهوه: «کاتی خرم و کهسی فریانهی توورانی هاتنه سهر رینگا و نایینی راستی و به نهشق و نیمانهوه بو گهشه و پیشکهوتنی جیهان ههول بده نه سایهی نهندیشه ی چاکدا دهبنه یه ک و سهرهنجام نههورامهزدا نارامش و ناسایشتیان بی دهبهخشی» نیستاش ههمان نایهت یا به شیوهیه کی تیوریزه کراوی سهردهمانهی وه ک نهو نایهته بی هووده له هه نیهی نهوهدایی له گه نیاندا برا بین... له و داهینانه مهزنهوه، به ههمان شیوه برایهتی له گه ن میلله تانی تریشدا ده که ین و نهنجامیش، ههر 26 سهده برایه ک به دهست دینین یا نایهنین! نای نیستامان چهند به رابردوومان ده چی و پی ده چی داها تووشمان هه ر به نیستامان به ده با

^{1 -} بروانه: ئاقىسىتا ـ گاتا ـ كان له مىزىنەترىن سىروودى كوردى. جەلىل عەباسى. دەزگاى ئاراس 2003

له کوتاییدا، دهمهوی سوپاسی کاک «تهمجهد شاکه ای»ی برام بکهم که به کــوردییه کهی تهم وهرگیـرانهدا چــووهوه و زوری له هه آله و خـواروخیچی دهستنیشان کـرد و منـیش به خوشـحالییهوه رهچاوی زوری سهرنجه کانیم کرد.

حه کیم کا کهوهیس 5/2/2008 kakaways@hotmail.com

ھەلويستەيە ك

وام ههست کرد ئهرکی من ده گاته ئاستی واجبی نه ته وه بی و نیشتمانی بخ نه وه ی چرا کزه کهی خوم پی بکهم و تیشکیک، ئه وه نده ی هه یه بخه مه سهر هۆکاری ئه و گومانانه، ئه وه ش به پینی ئاگاداریم له سهرچاوه ی کوردی و فارسی و زمانه ئاریاییه کانی تر، له سه نسکریته وه بگره تا ده گاته په هله وی و هی دی، که گاریگه رییان له سهر بنیاتنانی که له پووری به شه روزه هلاتییه کهی هند و ئه وروپی که متره، له و ده مه وه که به شه روزاواییه که لیی دابراوه و تا ئیستا که س نازانی چ سهرده می بووه. ئاخر زانیاری له سهر سهرچاوه ی چه ند جو گه ئاویکی نیزیکی به کی هفتی و ایه گومانی تیکه لاوبوونیان بره وینیته وه. هیوای ئه وه به زانا و زمانزان و ئه دیبه به رزه عاره به کان ده کری بایی ئه وه ئاور له و با به ته

بدهنهوه که جینی گرنگی پیدانیانه و رهنگه سهرقالییان به مهسهلهی عارهبایهتییهوه، له رووی سیاسی و رِوْشنبیری و شارستانییهوه، رِیگر بی له بهردهم ئهوهی به بابهتیکهوه خهریک بن، که له چهقی سهرقالییاندا نییه و له ههمان کاتدا چهند زمانیکی کون و سهردهم، پیویستییان به وردبوونهوه ههیه و ژمارهیه کی یه کجار کهم نهبی بویان نهاواوه له رابـردوو و لایهنه کـانی ورد ببـنهوه. لهوانهیه تُهم ههوڵه بچکـۆلهیهم بــۆ لابردنى تەمومژى سەر سىماى مەسەلەكە، مانىدوپتى لىكۇلىنەوە و تویژینهوهیان له کوڵ بکاتهوه و ههندی حهقیقهتی شاراوهی وا له بارهی بابه ته که وه به دهست بیسنن، بنوی هه بنی بیسانگه په نیته که نساری رەواندنەوەي تەمومژ. گوماني ناوي كە خويتەرانى كورد بە شيۆەيەكى گشتی تا ئهم سـهعاته ئهو چرایانهیـان کهمـن که زمـان و مێــژوو و سەرجەمى لايەنە كۆمەلايەتىيەكانيان رووناك بكاتەوە، چونكە دەستىان له لیکوڵهرهوه و تویژهرهوهی کوردی وا گیر نابی خوی بو رهواندنهوهی تاریکییه کان ته رخان کردیی و نه توانا و نه پاره و نه مهودا و نه پشتگیری، هیچیان، به هیچ جۆرێ شتێکیان لهوانه نهبوو بیخاته سهر ئەو رېپەي كە بەربەستى وەك مەحاڵى لە يېش بووە. تواناي منيش لە توانای ئەوان باشتر نەدەبوو ئەگەر بارودۆخ وای نەكردبا چاووم لە كۆپە ههلبینم و ببینم و بهراوردی کومهلی شتی وا بکهم که هوشی مروقیان سهرقالٌ کردووه و له چهند سالْێکی حهفتاکاندا سهرچاوه و کتێبی وام دەسـتكەوتن كە لە سـەر ئاريايى و ئيرانــى پەرەيـان بەھۆشــم دا و ئەوانەش، زۆربەيان فەوتان و دڵى خـۆم بەو كەمە خـۆش دەكەم كە ماونه ته و ئیشتیا ده که نه وه و تیریش ناکه ن. ره نگه خه لکی تر له مهیداندا ههبووبن و یهنامه کی ههولیان دابی و گویمان له دهنگیان نهبووبی و له کاتی سوورانی بهرداشیان بی خهبهر بین ئاخو کهی ئاردی رِوْشنبیری و زمانهوانی و میْژوویی کورد بهرههم دیْنی تا ههویـر بـوْ عهقلّ بشیلی.

نووسەرانى عارەب مافى ئەوەيان بە سەرمەوە ھەيە لەم جێيەي خۆمەوە دانسی پیدا بنیم که به هوی ههولی درهنگوهختی تهوانهوه له بهرفرهوانکردنی زمانی عارهبیدا له دوورگهی عارهبیهوه، ههر زمانیکی مردوو و بی لایهن و دوژمنی سهر به زمانه سامییه کان له دوورگهی عارەبىيەوە ھاتبى ئازايانە خستووياننەتە ناو عارەبىيەوە، ئەوەش بۆ من هاندانیکه بو هه ڵکوڵینی رابردوو و بهدهستهیّنانی به ڵگه بو سهربهخوّیی زمانی کوردی به رِهگ و رِیشاڵیهوه. چاوهرِوانیش بووم تا بهڵگهی ئهوهم به دەست كەوت كە خاوەنىدارىتى شەرعى زۆر لەو وشىە ھاوبەشانەي که له نیوان خوی و زمانه کانی تردا ههن، کوردین و تهنانهت تهوهشم به دلنیاییهوه بو ئاشکرا بوو که به هوی بی خاوهنی و بی توانایی و مالويرانييهوه، له ماوهي بيستوشهش سهدهدا، زؤر له وشهكاني تووشي تالانوبروی زوریش بوون. ئه *گهر* عارهبی به هوَی توانا و پتهویی بوونیهوه بهوه شیّلوو نابی که وشبهی هاوشیّوه له نیّوان زمانی ههندی عارهبی داگیر کراوی گؤی زهوی و داگیر کهردا ههیه و سل له به کارهینانی «رسـتاق و لـوزينج و زيئـبهق و بهيـدهق و بهرنـامهج و سـاذج و خەنىدەق...» ناكەنەوە و جەنگىش ئاگرى سىەر سىنوورى رۆژھەلاتە، لهمهدا به بهراورد کاری به ئهنجامی راستیی بوونی وشهی هاوبهش و تالانكراو گەيشىتم كەلە بنەرتىدا كوردىيە و خزمايەتىيەك ھەيە كە لهوه توندوتوْلتره تهنها به هيز رهت بكريتهوه، چونكه ههرگيز دايكيكي به دایکایهتی پشتئهستوور و به به لگهنامهی شوو کردنهوه، تاوانبار ناکری ئه گهر له بهر برسیتی و هه ژاریی له سهرهمه رگیشدا بی.

ئهو سهرچاوانهی له بواری ئهم باسهدا له بهر دهستدان، ورده کاری و لێکـوٚلینهوهی زمـانهوانی و مێژووپـی و شـوێنهوارزانی کـوٚمهڵێ زانـای رۆزاوايى سەردەمى جياواز و شوپنى جياوازن و شوپنەواريان لە كتېبى دەستەپەک لەو ئېرانيانەي كە گرنگى بە كەلەپوور و فەرھەنگى ئېرانى به شیزوه یه کی گشتی و فارسی به تایبه تی دهده ن، هه یه به لام بیوونی کتیبینک که به کهڵک بی و به زمانه رِهسهنهکهی خوّی نووسرابی، له عيراقدا ده گمهن بووه و بو كورديش هيناني كتيب لهو ولاتهوه كه تيدا نووسراوه، له بهر ئهو هۆپانهی که پیشتر باسم کردن، زهحمهت بووه و له مەوداي نێوان ساڵي 1971 و 1978دا، لەو كاتەدا كە لەگەڵ براياني تـری دامهزریّنهری کـوّری زانیـاری کـورد بـووم له بهغـدا و به هـوّی پەيوەنىدى تونىدوتۆڭى كىۆرە زانيارىيەكيانى رۆژھەلاتىي ناوەراسىت و ئەمەرىكا و ئەوروپاوە، بە بەكنتى سۆۋبەتىشەوە، ھەندى لەو سەرجاوانە ييشكهشي من كران و كاتي له ناوهراستي سالي 1978دا له كور دايرام، زۆربەيانم بۇ كۆر بەجىي ھىشت و زمارەيەكى زۆر كەميان لاي من مانهوه، لهوانه «فرهنگ ايران باستان»ي خواليخوشبوو پوور داود و کتیبے «مزدیسنا وادب پارسے»ی دکتور محممهد موعین و کتیبی «کارنامهء اردشیر بابکان»ی دکتور بههرام فرهوهرشی و ههندی سهرچاوهی تیرم خواستنهوه، لهوانه ههر سی بهرگی «تاریخ زبان فارسی»ی دکتور پهرویز نائیل خانلهری و چهند ژمارهیه ک که له سهر بلاوکـراوه دهژمێـردران و ناویـان «بهربانـگ» بـوو و له سـتۆکهۆڵم دەردەچـوون و Tiraj به تەنىشتىەوە نوسـرابوو و Izmir ، ھەردووكيان بە شێوهزاري زازايي کوردي بوون. ئهو کتێبه ناوبراوانه، جگه له کارنامهي ئەردەشىر، پشتيان بە ژمارەيەكى زۆرى سەرچاوەي ھەمەجبۆرى كاتى جیاوازی سـهردهمه نوییه کانی نهوروپا و نهمهریکا بهستووه که به

كردنهوهي واژهو نهخشي كيونهوه خهريك بوونه و تهوروپاييه كاني تریان خهریکی کردنهوه و لیّکدانهوهی واژهی هیروّگلیفی و سوّمهری و دوای ئهوان، ئه کهدی و ئاشوری و بابلی و ههموو زمانه کونه کانی وه ک سامی و ئاری و هی تر بوونه. بهلام نووسهره فارسه کان له بواری شوینهواره کونه کاندا، زوریان خستوته سهر کاری روزاواییه کان و ههموو سهرچاوه میزووییه کانی ئیسلام، که یشت به باسکردن و گیرانهوهی دەماودەمى سەردەمى خۆيان دەبەستن. گەلى جار قسەي ئەو لىككۆلەرە ئیرانیانه دهخوینمهوه و بوچوونه کهم بهوه بشته ستوور دهبی «شایه دینک له خوّیان شایهدیی دا» یا دانپیّدانانی نهیار، نُهوهش کوّشش و کات ياشه كهوت ده كا. يه كن لهوانه خاوةني «تاريخ زبان فارسي» له لايهره 38ی بهشی دووهمدا و له سهر زمانی «لوری و بهختیاری و خیله کانی مهحسنی و بویر ئهحمهدی رۆژاوای ستانی فارس» دەیڵێ که خزمایهتی له گهڵ زمانی کوردیـدا ههیه و بهشـی ئهوه ده کـا قسـهی ههنـدێ له ئەوروپاييەكان بكاتەوە و حاشا بكا كە يەيوەندى لە نتوان كوردى و ئەو شـێوەزارانەدا ھەبـێ. ھـي تـر لەو لێكـۆلەرەوانە دەبيـنم ھەمـان قسـه لە بارهی زمانی کوردییهوه دهلّینهوه و جاری به زمان ناوی دهبهن و جاریّ به شینوهزار و دیسان دهیکهنهوه به زمان و زور سهیره زمانیک خەلكانىك لە رۇژھەلاتى ناوەراستدا قسەي يى بكەن كە ژمارەيان لە فارسـه کانی ته و جیـه زورتـره که پیـی دهلّـین ولاتـی فـارس و به شيوهزاريش ناوي بهرن!

ئەو كتيبانەى كە ناووم ھينان و پيشىنەى ئەوروپاييان ھەيە، دەبىنە سەرچاوەى ئەم باسە و دەشى بۇيان بگەرىيىنەوە، چ بە پيويستى نازانم لە ھەملوو بۆچوونىكلدا كە دەمەتەقىلى لە سلەر دەكەم يا پىشلىقى بىي دەبەستىم ئاماۋە بە سەرچاوەكە بكەم ئەوەش بۆ خۆلادان لە درىزدادرى.

تهنها له جینه پیویسته کاندا یا لهو جییانهدا که پیویست به به لُگه بکهن، ئاماژه به سهرچاوه که و لاپه ره که ده کهم. پینم باشه بو دلنیایی ناوی ههندی لهو سهرچاوانه تومار بکهم که خاوهنی نهو کتیبانه پشتیان پی بهستوون.

له یه کهم کتیب «فرهنگ ایران باستان»ی پیور داود ناوی 26 سهرچاوهی عارهبی و فارسی تومار کراوه، که یارمهتیده ری دانانی کتیبه که بوونه و به باسکردنی «الاثار الارامیة فی لغة الموصل العامیة شوینه واری ئارامی له زمانی ناوچه یی موسلدا» ـ داود الجلبی 1354ه» ده سستی پستی کسردووه. سسه رچاوه کانی تسری بیرونسی و ههواله دوورودریژه کانی بیرونی، ئهوجا ناوی کتیب به پنی حهرفی هیجا و له پیتی «ب» دا «بیست مقاله»ی محهمه دقه زوینی، نهسکی 2 تاران پیتی شهمسی و له «ت» دا تاریخی نرشحی ـ میژووی نهرشه حی له باره ی بوخاراوه که له تاران چاپ کراوه و له «ج» دا «جغرافیای تاریخ ایران ـ بار تولد وهرگیرانی سهردادوه ر، تاران 1308» و له «ح» دا «جغرافیای تاریخ ایران ـ بار تولد وهرگیرانی سهردادوه ر، تاران گفتایی لسته که که به وه فاتی نامونه یه به به وه فاتی نامونه یه هیناوه ته ده به یه ناوه دی تاران کوتایی دی. له هه ر پیتیکسدا نموونه یه هیناوه ته ده هده ره داده دوره (3 نموونه)

دوای ئهوه دیته سهر ناوی ئهو کتیبانهی که تایبهتن به لیکولینهوه له سهر به سهر به سهر به سهر به دواداچوونی ئافیستا و ئهوانهش پینجن. ئهوجا خیوینهر دهباته سهر به دواداچوونی ئافیستا له کتیبی نووسهراندا: بارتولومه Bartholomae و دارمستهر Darmsteter و ده هارله De Harlez و ریخلت Reichelt و دی.

ئهوجا دینته سهر باسی ئهو کتیبانهی که به پههلهوی نووسراون و پهیوهندییان به کتیبی وه ک ئهرداویرافنامه، ئهردهشیر بابکان و بندهش و بیست کتیبی ترهوه ههیه.

ه تۆمار کردنی تایبهت به بهرههمه رۆژاواییه کاندا یه کهم ناو ژماره 52ه و له ژماردندا بهردهوام دهبی تا ده گاته ژماره 203 و ئهوهش ههموو ئهو سهرچاوانهیه که بو نووسینی کتیبه کهی پنیاندا چوتهوه. کونترین کتیبی روژاوا که له گهل پینجی تردا ناوی هاتووه، میژووه کهی بو 1852 ـ 1854 ده گهریتهوه و هی ویستهر گارده. کونترین کتیبی تومار کراوی کوتایی ژماره 52ه و سالی 1853 ـ 1854 ه و هی کارل بوشیله.

ههروهها، ههردوو کتیبی «مزدیسنا و ادبی پارسی» و «تاریخ زبان فارسی» پرِن له سهرچاوهی ههمهجوّر و ههمهرِهنگ و ههمهسهردهم و تهگهر خوینهر بیهوی، دهتوانی بگهریتهوه سهریان. له میتروودا وا باوه که دهسته کی گهوره ی به گهزی سپی به شهر له چهند شویننکی سهرزهمینی باکووری ده ریای خهزه رنیشته جی بوونه و میثروونووسه کان له سهر جینی راستیبان هاورا نین. پیش ئهوه ی مهسیح له دایک بی به پتر له ههزار سال، بوونه ته دوو به شهوه و یه کیکیان بهره و پوژاوا چووه و له ئهوروپا بلاوه یان لی کردووه. به شه کهی تریان بهره و پوژهه لات چووه و ئه مانیش بوونه ته دوو به شهوه، یه کیکیان له هند گیرساوه تهوه و ئهوی تریان له و جینه ی که ئیستا پینی ده لین ئیران، هند و ئهوروپی و هی دووه میشیان ناونا هند و ئیرانی. ماوه یه کی دوور و دریت به هم ووان ده گورترا ئاری به لام دوات و هه لهی ناولینانه دریت و ته مناولینانه و به سانسکریتی داخاوتن، له پووی ده که و هند و نیرانیده کان «ئاری هایه ی داخاوتن، له پووی زمان و په گهزهوه ئارین و له گهل درافیدی و ئهوانه ی ناوه راست و باشوری هند دا جیاوازییان هه یه. ئهوه ناده ی ئاوه راست و باشوری هند دا جیاوازییان هه یه. ئهوه ناده ی ئاوه که: باشرونانه پهیوه ندییان به زمانی ئهو خیلانه وه هه یه ئاشکرایه که:

1. خیله هند و تهوروپییه کان، له پیش یه کهم دابه شبوونیاندا به یه ک زمان و چهند شیوهزاریکی لیکچوو و لیک نیزیک، به پینی دوور و نیزیکییانهوه له یه کتر، داخاوتن. وشه و زاراوه له شوینهواری تهم یه که زمانییه ماونه ته و ههند یکیان ههر تهوه تا یه ک نین و ههند یکیان له به کارهینانیاندا له یه ک ده چن. تهوه ش چاوه روان ده کری نیزیکایه تی نیوان زمانی گهلانی روزهه لات له نیوان خویاندا له یه کتر نیزیکتر بن به پیروانه له گهلان زمیانی گهلانیی روزاوادا، به لام تهوه ش ده بین که

وشهیه کی گهلیکی رۆژهه لاتی کون له وشهیه کهوه نیزیکتر بی که رۆژاوایی به کاری دینی، بو نموونه وشهی «ثری Thri» تافیستایی (کتیبی زوردهشت) له کوردی سهردهمدا واتای سی دودا و له تینگلیزیشدا Three.

2. نیزیکایهتی نیسوان سانسکریتی و زمانگهلی گهله ئیرانییه کان له سهردهمه زووه کانی دابه شبوونی ئارییه کاندا بو دوو گهل، ئاشکراتر و زمقتره. به هوی کتیبی «قیدا Veda»ی هندی و ههندی به شی ئافیستاوه ئهم نیزیکایهتیه پاریزراوه و کونترین شیوهی نووسراوی سانسکریتی و لقی ئیرانی زمانی ئارییه کانیانی هیشتوتهوه و وهخته لیکچوونیان وه ک لیکچوونی دوو جمک بی.

3. لیکچوونی ئهو زمانانهی که لقی ئیرانی گهله ئاریه کان قسه یان پی کردووه، بهردهوام له لیکچوونی نیوان ئهو زمانانه و سانسکریتی له لایه کهوه، له گهل زمانه کانی لقی ئهوروپا له لایه کی ترهوه زهقتر و ئاشکراتر بووه. وا چاکه ئهوهشی بو زیاد بکهم که ئایینی زهرده شتی، که همهمو گهله ئیرانییه کانی گرتبوه، یه کی بوه له هو کاری مانهوه ی لیکچوون و نیزیکایه تی له نیوان زمانی ئهو گهلانه دا. واته نیزیکایه تی نیشتمانیان له یه کهوه، تاکه هو کاری گرده بری لیکچوونیان نه بووه.

ثهوهی لهم بواره دا بو بابه ته که گرنگه، په یوه ندی نیوان زمانه کانی گهله ثیرانیه کانه که کورد و فارس لهوانه ن و دوای دوو هه زار و پینجسه د سال ته فروتونابوون و پاشکوبوونی کورد، هیشتا ژماره یه کی زوری وشه له نیوان کوردی و فارسیدا لینک ده چن. بو ته وهی تهم باسه ته وه نده کورت بکه ینه وه که بابه ته که نه شیوی، ده بی له به ندی یه که می سه ره وه ببینه وه و له و جیه دا بوی بگه رینه وه که پیویستمان پیی ده بی ده بی به گوته یه کی زور کورت له به ندی دوومیش ببینه وه، ته وه شه وه یه که

سانسكريتي هندي جمكي ئاڤێستاي ئێرانييه، ئەوەش لەوەدا دەردەكەوێ که ئهو زمانهی فیرای یی نووسراوه، لهو زمانه دهچی که ئافیستای یی نووسراوه. ئهم لیکچوونه دهگانهوه ئهو وشه و رستانهی ههخامهنشیانیش که له ناوهراستی سهدهی شهشهمی پیش زاینهوه پاریزراون. تهو لیکچوونه دهگهیشته ههموو زمانه ئیرانییه کانی تر که له سهر شیوازه کونه کهی توّمار کرایی و هیشتا هو کاری گواستنهوه و گوّرانکاری، خوّیان نهخزاندبیّته ناو بنیاد و دهربرینیهوه. فارسی ههخامهنشی، له ماوهیه کی کورتدا بهخوی، به شیوهیه ک گورانکاری به سهردا هات، که زاناکانی زمان بوّی ناچن و هیچ قسه کهریّکی زمانی دی چاوهروانی نهبووه. باسی ئەوەش دى. لە بەر ئەوەي ھىچ زمانىكى ئىرانىي، جىگە لە ئاقىسىتا و ههخامهنشی، شیوازی نووسینی نهبوو تا لیکچوونه کونه کانی نیوان ئاقیستا و ههخامهنشی و سانسکریتی دیاری بکهین. گورانکاری نیوان سانسکریتی و تاقیستا به ینی گورانکاری له دهنگه کانیاندا بووه. زور جار ييتي «س»ي سانسكريتي له ئاڤێستادا بوّته «ه»، «asura و spata و sndhu» له تَاڤيّسـتادا بــوونهته «ahura و hapta و hindu» و ههردوو وشهی «یهسنا و یهزنه» له سانسکریتیدا بوونهته «یهجنه و یهجته»... و بهو شيوهيه. سانسكريتيش له لايهن خۆيهوه، به دهم رۆژگارهوه گۆرا و بووه زمانێکی ناروٚشن، ئیدی ئاساییه زیاتر له زمانه ئیرانییه کان دوور كەوتىنتەوە.

تا ئيره بۆ ئەم بابەتە بەسە.

ناتوانم بهو سهرچاوانهی بهردهستمهوه، به وردیی سهردهمی کوچکردنی خيله هندوئهورويييه کان دياري بکهم، چونکه شوينهواري تومار کراو نييه دەرىبخا يا به راستى بزانى، ئەوانە يەئجووج و مەئجووج نەبوون كە لە كتبه ئاسمانيه كاندا باسيان هاتووه تا بيكهينه به للهمى نيزيكييان له سهردهمي تهوراتهوه، كه باسي كردوون. تهوهندهي من تاگادار بم، ئەوەش ناشى كاتى ئەوە دىارى بكەيىن كە ئىرانىيەكان لەو جىيانەدا نىشتەچى بوون كە بۆي ھاتن چونكە ئەو دەمەي ئەوە رووپىداوە، ھېشتا خـنله هنـدوئهوروپپيه کان، يـا ئاريه کـان، نووسـينيان نهبـووه تـا بـيکهنه دهفریّک بـۆ رووداو و بابهته کان و له فهوتان و لهبیرچوون بیانیاریزی. وام يي خوّشه له جيّى خوّمهوه، به سهر ئهو سهردهمهدا باز بدهم كه ئيرانييه كان له ولاته تازه كانياندا نيشتهجي بوونه و ههر يه كه لهو خيّلٌ و گەلانە چ تايبەتمەندىيەكى لەو ولاتەدا ھەبووە كە ئاوەدانى كردۆتەوە، چونکه ئهوانه پهیوهندییان به سرینهوه و کاریگهری ههر یه کهیانهوه به سهر ئەوى تىرەوە نىيە، مەگەر لە سىنوورىكى بەرتەسكدا كە دەشى یشتگوی بخری، تهوهش له بهر هوکارینک که خهریکی روونکردنهوهی نيم.

ر وی لقی ئیرانی له خیله ئارییه کان به ره و باشوور و باشووری ر قراوا له و دوورییانه دا ر ووی دا که به رله زیاتر له هه زار سال پیش له دایکبوونی مهسیح ر ووی داوه و یه کیکیان بووه هندی و ئه وی دی بووه ئیرانی. له سه ره تای هه زاره ی یه که می پیش زاین، ماده کان، یا میدیه کان (باپیرانی کورد) و پارس (فارسه کان) له ولاتی خویان به ته نیشت یه که وه نیشته چی بیوون و ولاتیان گهیشتبووه ر قراوای ئه وه ی

ئیستا له عورفی نیونه ته وه بیدا پینی ده نین Persia، له هه ره با کووریه وه تا ئه وسه ری باشووری و به شه با کووره که ی هی ماده کان بوو و به شه باشووره که شی ماده کان بوو و به شه باشووره که شی قارسه کان و دراوسیتیه کی توندیان هه بوو که له و سهر ده مه دا چ سنوور و به ربه ست له نیوان دراوسیدا نه بووه و خه نی به به رژه وه نست کی مهیله و ره هاوه له هامو شود ا بسوون و په یوه نست کی مهیله و ره هام و شود ا بسوون و په یوه نست ده کرد و په یوه نست ده کرد و به رده وامییان پی ده دا و نه و شیوازه په یوه ندییانه، تا سه ره تاکانی سه ده ی بیسته م له روژه ها نیم توروام بوو.

مهترسیدارترین و گهورهترین کاریگهری، له رووی ماددی و دهروونییهوه له سهر گهلی کورد، به سهرسورمانهوه، ئهو نیزیکایهتییه توندوتوّلهی بووه لهگهل پارسهکاندا. حوکمی لاوازی به سهردا داوه و چارهنووسی دیاری کردووه و بهرهو خراپتر پالی ناوه، ئهوهش به شیوهیه ک که ههتا ثهمروّکهی نهیتوانیوه لیّی رهها بی و نیزیکترین بهلگه ئهم شتهیه که ده یخوینیتهوه له بارهی بی گهردیسی زمانی کوردییهوه تا وشهی هاوشیّوهی له فارسیدا نهییته جیّی گومان.

ئیمه پهیوهندیمان به سهرجهم و به دریژی باسکردنی بلاوبوونهوهی ئیرانییه کانهوه له ولاتی خویاندا نییه چونکه ئهوه پهیوهندی به گهلانی خویان و فهرههنگ و کهلهپووری خویانهوه ههیه که روّلی له دارشتنی زمانه ئیرانییه کاندا، بهو شیّوهیه ههبووه که بووه، به تایبهتی و له ناویاندا زمانی کوردی و فارسی، بی ئهوهی بچینه ناو ورده کاری دهرهوهی بابهته که چونکه پیّویستمان به ههلکولینی بلوچی و سه غدی و سکائی و زمانی ئیرانی و ئاریایی و ئهو بابهته زمانانه نییه که روّلیان له ریرهوی ئهم دوو زمانه دا له بیر چوتهوه.

ئهوهش روونه که هیزی زمان لهگهل هیزی ئهو میللهتهدا که قسهی پی ده کا هاوسهنگه و سهرچاوهی هیزیش دهسهلات و تایینه چونکه تایین، له سهردهمه کونه کاندا کهلهپوور و فهرههنگی به شیوهیه کی گشتی له خو ده گرت. بهم شیوهیه، بو ههولی تیگهیشتنی پهیوهندی نیوان کوردی و فارسی، ئهم زمانانه هی ئهوهن لییان ورد بینهوه:

1. زمانی نووسینی ئاڤیستا 2. زمانی ماده کان 3. فارسی کون 4. پههلهوی. له ریزبهندیدا، من به پیچهوانهی نووسهری کتیبی «تاریخ زبان فارسى ـ ميرووي زماني فارسي» زماني ئاڤيستام پيش خستوتهوه. رهنگه ئهو له رووی کاتهوه زمانی مادی پیش زمانی ئافیستا خستبیتهوه. به لام چ هـ قيه كم بـ ق ئهوه نهديـ تهوه كه فارسـي كـ قنى بـ يش ئاڤنسـتا خستۆتەوە. ھەرچىزنى بىن، كىشەي تىكەلاويىي كوردى و فارسى لە خهیالدا نهبووه و پیم وا نییه گرنگییه کی ثهوتوی به ریزبهندی دابی. من بۆ ئەوە چووم كە ئاقتىستا رۆلى گرنگ و كارىگەرى لە سەر قالببەندى كەلەپبوور و فەرھەنگى ئىرانىدا ھەبى، ئەوەش لە مەودايەكدا كە لە ههزار سال تیپیهراندووه و جگه لهوهی کونترین بهلْگهنامهی نووسراوی میلله ته ئیرانییه کانه و ئه گهر «قیدا Veda»ی هند نه بووایه ده بووه کونترین به لْگهنامهی نووسراوی ههموو گهلانی هند و ئهورویی. ئهوجا ئەو بەشەي كە ناوى «گاتا gatha»ى لى نىراوە ھىي ئەوەپە تەمەنىكىي زؤر لهو تهمهنه كـۆنترى ههبـي كه زاناكـانى بـابهته ئيرانييهكـان بــۆ دەركەوتنىي زەردەشىتى خىاوەنى ئاقىسىتا دايانناوە و تەنانەت خاوەنى كتيبي «مزديسنا وادب پارسي» له لايهره كاني 173 ـ 177 ي بهشي یه کهمدا نهو جوّره رایانهی دهربریوه که له سهر شتگهای وهستاون له ئاڤيَستادا باس كراون و ههنديّ شتيش كه له ئاڤيِّستادا باسيان نهبووه، بنو پنانزه سنهدهی پنیش زاین دهگهریننهوه و نه باسی ماده کان و

پارسه کانی تیدایه نه هیشتا دراو لیدراوه و نه چ شوینهواری ئاسن و خوی له دهقه کانیدا ههیه... لیرهوه، کیشهیه ک له خهیالمدا یهیدا بوو و له ههمـوو ئهو بهڵگهنـامه ميزووييـانهي كه خوينـدوومنهنهوه وهڵامـيم دەسىت نەكەوت، ئەوەش ئەوەيە ئەگەر گاتاكان ئەوەنىدە كۆن بىن چ پهپوهندیپه ک له نیّوان گاتاکان و زهردهشتدا ههیه و نهگهر لیّکوٚلّینهوه ماوهی جهند سهدهیه ک زهردهشت نه گهریتیته دواوه، تهو قهومه کامهیه شارستانەتى ئەوەندە بەھێز بووە گەيشتبێتە ئاستى تۆماركردن و خەياڵ و لیکدانهوه و دهستووری وا داریزی که به بهریانهوه ههبی پهره بسینن و له ئاڤنستادا هەبن؟ بەلام نابى ئەم كىشەيە رامانبگرى چونكە ئەگەر هەندى بەشى ئاقىستا لە سەردەمى زەردەشت كۆنتر بى يا بسەپىندرى که زهردهشت لهوه زووتر بووه که بـۆی دانـراوه و بگـاتهوه سـهردهمی گاتاكان، ئافيستا ههر وه ك حهقيقه تيكيي گرده بسر و وه ك به هيز تسرين کاریگهر له سهر زمان و فهرههنگ و ئایین و ژیانی ههموو ئیرانیه کانی پیش پهیدابوونی ئیسلام دهمینینتهوه. دهبی لیرهدا نهوهش بگوتری که دانانی زمانی تاقیستا به زمانی ئیران، جوره لیبوردهیه کی تیدایه بهرانبهر ئهو زانایانهی که وای بوّ دهچن به زمانی خهوارزمیه کان بی، لهو جینیه دا (به پنی بوچوونی ئهوان) که یه کهم جار زهرده شت تیدا پەيىدابووە. خەوارىزم، بە پىيى دەستنىشانكردنى خاوەنى «تارىخ زبان فارسی» کهوتـوّته بـاکووری دەريـای «ئـارال»،وه که ههردوو رووبـاری سهرداریا و ئاموداریا (سهیحون و جهیحون»ی تی دهرژین (ل 201 تاریخ زبان فارسی بهشی یه کهم). ئهو ناوچانهش ئهمرٍ و ناویان كازاگسيتاني سيوقيه تييه: ئاڤينستا له جيووت ناوي Airyana vaejah پیکهاتووه که شوینی ئهو خه لکهن که بهو زمانه قسهیان کر دووه. ثهوجا زانای بابهته ئیرانییه کان هاتن و ئهو ناوه و ناوی خهواریزمیان به یه ک

گرت، خهواریزمیش زور له سنووری ئیرانهوه دووره، ته گهرچی دهچیته ریزی واتای «تاری، تاریا»وه. به پیی بوچوونی تهمانه، پیداویستی و زهروورهتی لوژیکی وایان خواستووه تاقیستا به زمانی تهو خه لکه بوویی که له ناویاندا پهیدا بووه و خه لکی تریش ههبوون، به و شیوه یهی که روونی ده کهینه وه، به و تهنجامگیرییه رازی نهبوون.

زاناکان به گشتی به ودلنیابوونه نه گهیشتن که تاقیستا سه ربه گهلیکی دیاریکراو بی ته گهرچی له وه دلنیا بوون که فارسی کون نییه و دوایی دییسنه سه رباسی ته وه. به و ته نجامگیرییه شده کهیشتن که له سه رده مینکی دیاریکراو نووسرابی و نه شیانتوانی ته مه نی به شه کانی تاقیستا، به دلنیاییه وه دیاری بکه ن و بیانگه ریتنه وه سه رده مینکی دیاریکراو، به لام له سه ره ربی چاره سه ری کیشه کاندان و مه و دایه کی باشیان له و بیواره دا بریوه، که ماندو و بوونیکی گهلی زور و ماوه ی تیپه ربوونی چه ندین نه وه ی ویستووه. پیم وانییه کتیبینک به گرنگیی تاقیستا بووبی و ته مه نی زور بووبی و بارود و خی هه مه جوری به سه ردا تیپه ربووبی و ده ستی تیک دانی پی گهیشتبن، له کیشه ی تاوها خه له سان.

کوشنده ترین کاره سات که له هه موو سه رده مه کاندا به سه رئافیستادا هاتبی، هه و لی ته سکه نده ری مه که دونی بوو له ده وروبه ری سالی 331 پیش زاین، بو فه و تاندنی، ئه وه ش دوای سه رکه و تنی به سه رئه خمینی (هه خامه نشیه کان)دا، چونکه ده ستی به سه رکتیبخانه ی شاهانشاهیدا گـرت که هه مـوو به شـه کانی ئافیستای تیدا پاریز راو بـوون. ئه و کتیبخانه یه هه مـوو به و به لگه نامه نووسراوانه شه وه سووتاند و له کوتاییدا جگه له هه ندی به شی که می هیچی له سووتاندن ده رباز نه بوو که کوتاییدا جگه له هه ندی به شه سووتاوه کانی ته نها له بیری موبه د کوتاین که کوتان کاتان که کوتان کاتان که کوتان کوتان کوتان کوتان

و ههربهده کاندا، نه وه دوای نه وه تا کوتایی ده سه لاتی سلوکی (سلوکس یه کی بوو له سهر کرده کانی ئه سکه نده ر) مانه وه ئه وه شبه پرزگار کردنی به شبه دوای به شبی ده و له ته که له ده و روبه ری 147ی پیش زاین. راته ماشای خشته ی کاته کان له لاپه په 226ی کتیبی مزدیسنا و ادب پارسی بکه). ئه وجا هه و له که تا کوتایی سهرده می ئه شکانیه کان، که سالی 226ی زاینی بوه، دریتره ی کیشا و له سهرده می ده سه لاتی ساسانی شدا تا ده سه لاتی خه سره و په رویز (590 - 627 ز) (لاپه په 228ی هه مان سهرچاوه). ئه وجا، دوای ئه وه ئیسلام هات و هه و له کانیش و ساما و ها و ماوه یه که په ماوه یه که و سهرده مه به هی و فارسی داخرا. دوایی ئه و ها و سهرده مه به هی فارسی داخراه.

ئهو بابه تانه ی که پهیوهستن به ورده کاری ئایینی زهرده شتییه وه و له ئافیستادا تومار کراون، ئهوه یه که زهرده شت باوه پنکی نوینی وای هینایه ئافیستادا تومار کراون، ئهوه یه که زهرده شت باوه پنکی نوینی وای هینایه ئیستاراوه، که گهله هندوئه وروپییه کان و ئه و ئارییانه ی که به ره و پوژهه لات جیاوه بوون، ئاشنایه تیبان له گه لیدا نه بوو، چونکه فره خواوه ندی و سهربه خویی هیزی خیر و شه پی له شیوه ی دوالیزم (دووخوایی) په ت کرده و ته نادی خواوه ناوی «دید و کرده و ته ناوی خواوه ناوی «دید و کرده ناوی شهریانی که پیشتر ناوی خواوه ند بود. ناوی «مهزده د مهزدا همولاه که پیشتر ناوی به دیهینی هه موو شتی. هه میشه ش راناوی مهزن ده دا.

مهسهلهی ئاقیّستا و ثهو زمانهی پنی نووسراوه و له کوی دهر کهوتووه و چوّن پهرشوبلاو بوو و چوّن زندوو کرایهوه و سیاسهت له سهردهمی ساسانییه کاندا چ رِوّلیّکی له گورینی ههندی له حوکمه کانیدا، به پیّی

بهرژهوهندی دهسه لات ههبوو تا ده گاته ئهوه ی ثاقیستا بووه دوو: یه کیکی رهسمی بوو و ئهوی دی له سینگی پیاوه ئاینییه کاندا مایهوه که نهوه دوای نهوه دهیانگواستهوه. ههموو ئهوانه شتگهلیکن ژانیان کوتایی نییه و له کتیبی قهبه ی دوور و درینژدا نهبی جییان نابیتهوه و ئهو ئاماژانه ی پیشووتریش له رووی پیویستییهوه بوون، چونکه پهیوهندییان به بابه ته ورووژاوه کهوه ههبوو له باره ی وشه ی کوردییهوه.

ههر بوّ رەواندنەوەي كيشه ئەو زمانەي كه ئاڤيستاي يى نووسراوه ناو نراوه «زمانی ئافیستا» چونکه به لگهی گردهبری یه کلاییکهرهوهیان نهبووه تا بیدهنه پال میللهتیکی دیاریکراو و موبهده کان نووسینیکی ئاسانیان داهیناوه تا خویندنهوهیه کی روون بو دهربرینی وشه نووسراوه کان ههبی و نهو نووسینهشیان ناو ناوه «دین دهبیری» واته نووسینی ئایینی. وشهی «دهئین» له ئافیستادا به واتای ئایین هاتووه به لام «دهبیر، دهبیری» شیکردنه وهیه کی زیاتری ههیه: نهم وشهیه له بنهرِهتدا له «Dub» دوب»ی سـۆمهرییهوه هـاتووه که واتـای «لهوحهی پاریزراو» ده دا و دوایسی به شینوهی tuppi duppu گوازرایه وه لای ئه کهدیه کان و نهوجا دوای نهوهی گۆرا و بلووه «دوب» چلووه ناو ئارامىيەوە و لە عارەبىدا بووە «دوف». كۆنترىن شوينەوارى ئەو وشەيە له بهری ئیراندا به شیوهی «دیپی dipi» دهبینین تهوهش له سهر بهرده هه لکهندراوه کانی «بغستان - بیستوون»ی سهردهمی داریوشی يەكەم، لە سالى چوارەم يا پېنجەمى دەسەلاتىدا كە لە «522 تا 488 پ ز» ی خایاند هه لکه ندراوه. دوای ئهوه، ثهو وشهیه له سهردهمی خشایارشای کوریدا «486 ۔ 465پ ز» دەرکەوتەوە، ئەوەش لە سەر بهردی هه لکهندراوی ناوچهی وانی کوردستانی تورکیا. وشه که له پههلهویدا گۆرا و بووه «دپیریه dipiri» و ئهوجا دهبیر و تا ئیستا له

فارسیدا به و شیوه ما وه ته وه. و شه که سوّمه ری د ته که دی د بابلی د تارامی د عاره بی د هه خامه نشی د په هله وییه و له هندیدا «lipi و dipi»یه «ل. 109، 110، 111 له فرهنگ ایران باستان». له زمانی کوردیش، وه ک روونی ده که پنه وه دابرا.

ئهو باسهی که بوی ههیه دریتره بکیشی کورت ده کهمهوه و ده لیم تاقیستا به ههموو کهموکورییه کانیه و قامووسی لقی ئیرانی گهله تاریه کانه و کهله پووریکه لینی دهوه شایهوه بو نهو ههموو گهلانهی نهو لقه به بهرفرهوانی بمینی، جا کوردی بی یا بلوجی یا فارسی یا ههرچییه کی تر بی، له گهل سهرنجدانی جیاوازی ریکهوت و هه لکهوتی پهیوه ندی ههر یه کی لهو زمانانه به نافیستاوه، چونکه بهشی نهو زمانانه، و ک دهرده کهوی، لهو پهیوه ندییه دا جیاواز بووه.

ئهوهی جیّی داخه، وه ک دهرده کهوی، زانیاری برا عارهبه کان له سهر ورده کاری ئافیستا و روّلی ئافیستا له بارهی فهرهه نگی ئیرانی کونهوه، که کورد یه کیکیانه، ههروه ها له بارهی ناوه پوکی ئهو پهیامهوه که زهرده شت له و کتیبه دا گهیاندوویه تی، به شی ئه وه ناکا وینه یه کی پروونی هه بی. بوم ده رکه و تووه که دووه م خهلیفه، له به ر زانیاری فرهوانی له سهر هه ندی ئاماژه ی قورئان، یارانی زهرده شتی به ئه هلی کتیب دانه ناوه. کتیبی ئافیستا باسی یه کتاپه رستی و قهیامه ت و زندووبوونه وه ده کا و مرده ی به هه شت ده دا و هه په شهی دوزه خ ده کا و ئه وه ش بو ئه وانه ی خویند ده وه یان بو ئافیستا هه یه، پروون و ناشیکرایه و له بازنه کانی ده ره وه ی خویندنه وه شیدا زانراوه و تهنانه ت کتیبی «ئه لله» ی عه باس مه حموود عه قاد له لایه رهی 88 یدا ده لی:

«مهجووسـه کانیش وه ک میسـرییه کان باوه پیان به قهیامهت بـووه. ههروهها باوه پیان به پاداشت و سـزای روّژی قهیامـت ههبـووه، بهلام

باسی زندووبوونهوه و کوتایی دنیا و روحبهبهردا هاتنهوهیان بو روزی قهیامهت کردووه» لهمهدا وا دهرده کهوی که میسرییه کان باوه پیان به ژیانی قهیامهت ههبوویی به لام باسی کوتایی دنیا و روز بهبهردا هاتنهوهیان نه کردیی.

دواتر له ههمان لاپهرهدا دهڵێ:

«جووله که کان باسی شهیتانیان له پیش دیلکردنیان یا پیش بوونیان له نیوان رووباراندا نه کردووه. دوای ثهوه ی به «اهرامان» ی مهجووسیانیان چواندووه که نیشانه ی شه رو خراپه کاربیه، ته وجا باسیان کرد»

پیشتر له گوقار یکی ئیسلامیدا، پیم وابی سهر به وهزاره تی ئهوقاف بوو، بهر له چهند سالیک خویندمهوه، مهسهلهی زندووبوونهوه له لای جووله که کان تا روزگاری دانیال پیغهمبهر بلاو نهببوه. که چی دهبینم ماموستا عمقاد له لایهره 112ی ئهو کتیبهیدا ئهمه دهلی:

کتیبه ئیسرائیلیه کان باسی قهیامهت و زندووبوونهوهیان تیدا نهبووه و زمینی ژیرهوه یا بیر یا «شیول» ئهو هه لدیره قووله بووه که هه تیوان له دوای مردنیان پهنای بو دهبهن و ئیدی لیی ده رباز نابن و «ئهوهی بهرهو هه لدیر دابه زی سه رناکه ویته وه یه ر راست دوای ئه وه ده لی: «یه که م ئاماژه بو روژی «که بوم یازند و و بوونه وه ها نیسحاحی بیستوچواره می کتیبی «ئه شعیا» دا ها تووه که له سه ده ی سیه می پیش زایندا ژیاوه.»

له كۆتايى لاپەرەي ناوبراودا ئەمەش دەلىي:

له ئیسحاحی دوانزهههمی کتیبی دانیالدا ئاماژهیه کی تر بو زندووبوونهوه و دادگای قهیامهت کراوه و ئهمهیان له ئاماژه کانی پیشتر ئاشکراتره و ده گلی: «زور لهو کهسانهی له ناو خاکی زهویدا راکشاون، بهخهبهر دینهوه. ههندیکیان بو ریانی ههمیشهیی و ههندیکیان بو سهرشوری و شهرمهزاری ههمیشهیی». له سهرهتای لاپهره 113دا ده لی: «میژووی ئهم پیغهمبهرایه تیبه بو کوتاییه کانی (پیم وابی ناوه راستی راسته چونکه کوتایی هه له ی چاپه، یا ده بی ساله که 195 پ ز بی. م.م) سهده ی دووه می پیش زاین، سالی 195 پیش زاین ده گهریتهوه. پیشتر پاداشت و سزای ئیسرائیلیه کان ده درانه پال دوژمن...»

له قسهی شارهزایان وا دهرده کهوی کاریگهری باوه ری تاقیستا له باره ی قهیامه ت و زندووبوونه وه هه سهر جووله که کان هه بووبی چونکه له دهمی بلاوبوونه وهی تایینی زهرده شتدا ته وان له بابل دیل بون و کورشی هه خامه نشی که سالی 539 پ ز بابلی داگیر کرد، تازادی کردن.

به لام ناونانی لایه نگرانی زهرده شت به «مهجووس» چیرو کیکی کورتی ههیه و روونی ده کاته وه: لایه نگرانی زهرده شت و ثه وانه ی باوه ریان به دینه که یان هه بیوو به «موغ» ناو ده بران و یونانییه کانیش به پینی ده ربرینی وشه روزهه لاتییه کان و پیوانه ی خویان له گورینی و شه دا کردیانه «ماگیوس» و ثه مه ش گورا و بووه «مهجووس». لایه نگرانی زهرده شت به شیوه یه کی گشتی ناویکی تریان ههیه و ههموویان ده گسریته و ه به تاکه کانیان نساگوتری ثه وان به خویانیان ده گورینی واته خاوه نی شایینی راست و ثه لف و نوونی ده گوت «به دینان» واته خاوه نی شایینی راست و ثه لف و نوونی «به دینان» نیشانه ی کویه ناویکی تریشیان ههیه که به لای خویانه و ناسنامه یان باشتر ده رده خاه نه ویش «مه زدیه سنا»یه که به این خویانه و ناسنامه یان باشتر ده رده خاه نه ویش شمه زدیه سنا»یه که به این خویانه و ناسنامه یان باشتر ده رده خاه نه ویش شمه زدیه سنا»یه که به موشه با

ت___نکه لهش وات__ای «مهزدپه رسِ__ت» ده دا و به رانبه ره که ش__ی «دیویه سنا»یه، که ده کاته شهیتانپه رست.

ئەوە كورتەيەك بوو ھەر دەبوو بگوترى تا بابەتەكە لە تارىكى بىتە دەرىخ.

ماده کان یا میدیه کان – باوباییرانی کورد، له باکووری روژههڵاتی وڵاتی ئیران نیشتهجی بوون و سنوور به سنووری ولاتی پارسهوه بوون که كەوتبوونە لاي باشووريانەوە. يەكەم پاشاي ئاشوورى كە ناوى مادەكانى له نووسیندا هیناوه شهلمانسهری دووهم بوو که سالی 844 پ ز سهرزهمینی مادهکان (کوردستانی ئیْرانی ئهمرۆ)ی داگیر کرد و دواتر، دوای حهوت سال دیسان داگیری کردهوه و له ههواله کاندا به - Made Madai نـاوي هٽنـاون. له سـهردهمي شـهمس ئـادادي چوارهميشـدا، که کوری شهلمانسهری ناوبراو بوو، ناویان هاتووه. دوای ئهوه، ئهداد نیراری سێیهم ساڵی 810 پ ز داگیری کردن و تیکلات بلیسهری چوارهم که به شهرکهر ناوبانگی ههبوو، سالّی 744 پ ز ولاتی لیّ داگیر کردن. سـهرجوٚنی سـێیهمیش سـاڵی 722 پ ز چـووه سـهریان و ماده کـان لهو سـهروبهندانهدا خۆپان له حکـوومهتیکی ریکوییکـدا یه کنهخستبوو تا دیاکۆ «دیکۆ» یۆنانیه کان به Deikos ناویان دەبرد، ساڵی 713 پ ز بوی هه لکهوت و دهوله تنکی ینکهننا و «ههمه دان»ی کرده یایته خت و ئەوەش تـا ئەو دەمە، يەكەم دەولەتـى ھەمــوو گەلە ئىرانيەكـان بــوو. سیّیهم یاشای ماده کان Hovakhshtra هوڤه خشترا که یوّنانییه کان به Cyaxares دەریاندەبری، یه کی بوو له گهوره شهر کهر و داگیر کهره کان و زۆر له ولاته دراوسیکانی خسته ژیر رکیفی خویهوه تا له سالی 612 ب ز توانی به هاو کاری بابلیه کان نهینهوای پایته ختی ئاشووریه کان داگیر بکا و ناوی ناشووریه کان له توماری دهسه لاتدا بسریتهوه (خاوهن تــاریخ زبــان فارســی، ســالٰیٰ 610ی بِ زی گوتــووه). دوای ئهم داگیر کردنه، ناوی ماده کان و ئیرانییه کان بلاو بووهوه. نهو پاشایه مرد و

سالّی 584 پ ز ئهو کوره ی جیّی گرتهوه که له نووسینی بابلییه کاندا به « Ishtovygo» ناوی براوه و (له یوّنانیدا Astyago)یان پیّ گوتووه. له سهردهمی ئهمیدا، به دهستی کوّرشی گهوره که کچهزای ئاستیاگ خوّی بوو، دهولّهتی ماد کوّتایی هات. کوّرش سالّی 539 پ ز بابلی داگیر کرد (فرهنگ ایران باستان ل 103 ـ 106).

پاشاکانی ماد، هیچ شویتهواریکی نووسراویان به زمانی خویان جی نههیشتووه تا بیکهینه به لله و خهسلهتهکانی ته و زمانه دهستنیشان بکهین که له سهردهمی تهواندا له ناو تاکهکانی گهلی ماد یا کورد باو بووه و جگه له ههندی ناوی پاشاکانیان که له نووسراوی میللهتانی تردا باسیان هاتووه، هیچیان لی بهجی نهماوه. لیرهوه ته و بریاره زهحمهت دهبی چهند پهیوهندی له نیوان زمانی کوردی و تاقیستادا ههیه یا تا چ تاستیک دهقاودهقن. ههندی له زاناکان بو تهوه دهچین که ته و ناوه کهمانهی میدیهکان پهیوهندییان به زمانی تاقیستاوه نییه و ده لین کهمانهی میدیهکان پهیوهندییان به زمانی تاقیستاوه نییه و ده لین ده قاوده قنین لهوه شدا زیده پوییان کردووه که گوتوویانه زهرده شت به خوی خه لکی ناوچهی باکووری پوژهه لاتی تیران بووه که تاقیستای به خوی خه لکی ناوچهی باکووری پوژهه لاتی تیران بووه که تاقیستای لین ده رکه و تووه و به وه ش پیناسه ی میدییان لین سهند و تهوه. به لام سهرجه می قسه کانیان هی تهوه نییه باوه پی بی بکری به تایبه تی له باره ی ره چه له کی زه رده شته وه چونکه به پیچوونی کونترین به باره ی ره چه له کی زه رده شته وه چونکه به پیچی بوچوونی کونترین به باره ی که کونترین که تایستی که به پیچی بوچوونی کونترین به تایبه تی له

¹. ئه و قسه یه هه یه که ئهستیاگ، هه مان نه و «نه ژده هاک» ه بو و بی که کاوه «له راستیدا کورش» کوشتو و به کو ژرانی نه ویش کوتایی به ده سه لاتی با و باپیرانی کور د ها تو و ه له و تیکشکانه ی خق مان ده گیزین. فارسه کان و ایان بلاو کرده و که ئاستیاگ سی سه ری هه بو و ه، دو اییش دو و له و سه رانه یان لی کرده ما ربه سه ر شانیه وه!! ئاهه نگی نه ور قزیش با به تیکی ئاینی بو و ه و تیایدا پیشوازی له رفحی با و باپیران کراوه و له سه ری سالدا، به ئاگر کردنه و ه، به ره و به هه شت به ری کراونه ته و ه، من به شبه حال، به نیازی پیشوازی که نه و روز ده که م و به ریخی ده که م. ح.ک

میژوونووسانی ته و گهلانه ی که به دوای یه کدا هاتوون، زهرده شت خه لّکی باکووری رِ وِژاوای ئیرانه و له ناوچه ی «پی Regha» ی کوّن بووه و ته وجا کوّچی زهرده شت به ره و ته و شوینه ی که پاشاکه ی پهنای داوه و له وی تایینه که ی بلّا و کرده وه، پی ده چی له رِ وِژاوای ئیرانه وه بسوویی تا رِ وِژهه لاتی، یا باکووری رِ وِژهه لاتی. له رووی به للگه ی ناوه کانیشه وه، ناوی تری میدی که له گه ل ته و ناوانه دا ده قاوده قن و له تاقیستادا باسیان هاتووه، وه ک ناوی Koshtaspi که له نووسیراوه بر مارییه کانیدا له هه نیدی نیاوچه ی تاسیای بچووکدا هاتووه که شوینه واری تیکلات بلیسه ری شای تاشووریان بووه بو سالی به 854 پ ز ده گه ریخته وه. ته و ناوه هه مان «گوشتاسه پ»ه که له تاقیستادا وه ک پاریزه ری زهرده شت ناسراوه و بو سو سه ده ی حه و ته می پیش زاین ده گه ریخته وه و خه لکانی تریش له هه خامه نشیه کانی دوادوایی به وه یان زانیوه ده سه لاتی هه بووه.

بن، له عارهبیدا دهبیته «اشهب». سهرچاوهکان له تاستی چارهنووسی ئهو وشهیهدا بهو واتایه، بی دهنگن و نالین بهرهو چی گوراوه، جونکه هاوشبوهی له زمانه ئیرانیه کاندا نازانن که خهریکین و نه گهر کوردییان بزانیبا وینه یه کی زندوویان دهست ده کهوت که وشه ی «بور»ی نیزیکے «سے یی بےۆر»ی «اشےهب»ی عارہبیه و «رهش بــۆر»يــش «ادهـــه»ي عــارهبييه. ئەوەش روونە كە وشــهي «بـــۆر» له «بوروش»هوه وه ک «پیر» نیزیکه. وشهی دووهمی ناوه که، «تهسپ، ئەسىيە»يە كە واتاي «ئەسىب» دەدا و زاناكان گوتووپانە كە ھەمبوو وشه که ده کاته «خاوهنی تهسپی رهشبور». جگه لهوهش تهمهنی تهسیی پیر ئەوەندەی بە دەمەوە نابى و ئەوەندەی ماوەتەوە بایی ئەوە ناكا بېپتە نازناو. له سەر واتاي ئەو ناوانەشەوە، كۆچى زەردەشت بۆ ولاتى تر، لە دەقىي ئاقىسىتادا تۆمار كىراوە و باسى ئەو دەردەسلەريانە كىراوە كە بە دەست كەسوكارى بە سەرىدا ھاتوون و ئەو رېپەي بەو سەرماوسۆلەي زستانه که خوی و ناژهله کانی گرتوویانه ته به ریرهوی زستان pareto zemo «پەرەتۆزەمۆ» ناوى ھاتووە. ئەو (كەي راستىيەكە kavi که قی نازناوی دهسه لاته) جییان نه کردو ته و ناچار بووه به زهمهه ریردا له سهر سهفهر بهردهوام بيّ تا گهيشتوّته Tosa (دوايي بوّته توس). ههرچــۆنێ بــووبێ، گهیشـته ئهو جیـّـیهی لیّـی بــووه میــوان و مــایهوه و ئايينه کهي تيدا بلاو کردهوه و چ پيويست به دلهراوکي له بارهي ئهو راستىيە مىروپيەوە ناكا كە لەگەل ئاقىستادا دەقاودەقە. ئەگەر باسـە ميــروويه که له بـارهي کــوچه کهوه راسـت بــي، بـوچي دهبـي نـاوي تهو شوینهی لیّیهوه رویشت درو بی؟ ثهو زانایانهی که زوردهشت بو ماده کان ده گیرنه وه به و لایه دا دایده شکینن که زمانی نووسینی تافیستا زمانی ئەو بووبى، واتە ئەو ولاتەى كە تىلىدا بەروەردە بووە، چونكە ناشى

کهسیکی ریّقنگ بگاته لوتکهی دهربرین به پیّوانهی نُهو سهردهمانهی که له ئاڤێســتادا ههیه. ئهگهر خــاوهنهکهی زمــانی خهڵکــی تــری به کارهننایی ئەوەش بیانوویه که به هاسانی بهرپهرچ نادریتهوه چونکه جیدهستی هیزمان دیت که زهردهشتی ناچار کرد ولاته کهی خوی بهجيي بهيليي ههر له بهر تهوهي داواي له خهلکي کردبوو نهفرهت له خوو و رهوشتی زالّم له ههندی بواری ژیاندا بکهن و به دهم گهیاندنی پەپامەوە كۆچى كىرد و ئەوەنىدە مىۆلەتى نەببوو بە شىپوەپەك فپىرى زمانێکی بێگانه بی پهپامه کهی پی بگهپهنی. له سێبهری گوشتاسیدا مایهوه و دهستی کرد به گهیاندنی پهیامه کهی. ته گهر تهم به لگانه ئەوانە بێدەنگ نەكەن كە حاشا دەكەن، چ بەڵگەيەكى دى بۆ پێناسـەي ئاڤێستا لهمه گردهبرتر له ئارادا نييه تا باوهر بێنن. ئهوهي دهبي لێرهدا بگــوترێ ثهوهیه وشــهی pareto که دهلالهت له رهتبــوون دهکــا، له ریشهدا «پار par»ه لهوه تیناپهری که وشهی «پهر»ی کوردی بی که ده کاته «ره تبوون» ئه گهر «تی»ی له پیشهوه بی ببیته «تیپهر»ی کوردی. بهلام «Zamo زهمو» کوردی و فارسی لیّی هاوبهشن و له فارسیدا «زمستان»ه و له کوردیـدا «زمسـان و زسـتان»ه تهوهش به گویره جیاوازی شیوهزار و له ههردوو زمانه کهدا «ستان» بو زور وشهی گرنگ ده کهنه پاشکوّ «تُهم بهڵگانه له منهوهن نه ک سهرچاوه کان»

قسه له بارهی تاقیستا و پهراویزه کانیه وه کوتایی نایه بویه ههر به و تایبه تمهند دیبانه کسته ره وه واز دینم، به لام له سیهر کساریگهری و پووداوه کانی دهوروبهری و قسه ی زانایان له بارهیه وه بهرده وام دهبم و یه کهم جار ده لیم زوربه ی زاناکان خوراسانی باکووری روزهه لاتی یکهم غیرانیان به ولاتی دووهمی زهرده شت داناوه، تهوه ش دوای تهوه ی ولاتی خوراسانیش له ناوه راستی سهده ی خیری «ماد» ی به جسی هیشت. خوراسانیش له ناوه راستی سهده ی

سییه می پیش زایندا ولاتی «پارت» کان بووه و ده وله تی نه شکانیان تیدا دامه زراندووه. نه گهر نه و بوچوونه ی نه وان راست بی، ده سبه رداری نه وه ده بم که زهرده شت و نافیستا له خه وارزم ده رکه و تبنی به رای من له بارودوخی کوچی زهرده شتدا، نه و مه ودا دوور و درین و به و چله ی زستانه له ولاتی ماده وه له توانای خیزانیکی ده رکراو به ده ره. مه ودای نیوان ولاتی کورد و خه واریزم له سه رنه خشه پیوا و بینیم، له گه ل سه رنجدانی ریگای پاشایانه دوو جار له دریز ایی نه خشه ی عیراق دریز تره و نه خشه نه پیچی تیدایه نه هه وراز و نشیو یا شیو و شاخ، به لام ریگا هه موو نه وانه ی تیدان. مه وداکه بو خوراسان نیوه ی مه ودای خه واریزمه و نه وانه ی تیدان. مه وداکه بو خوراسان نیوه ی مه ودای خه واریزمه و نه مه شه وا ده کا که په یوه ندی نیوان نافیستا و فه رهه نگی نیران پته و تر بی.

گوتمان پاشاکانی ماد چ نووسراویکیان له پاش خوّیان جی نههیشتووه و زمانیکیش دهقیکی وای نهبی دهستووری زمان و دهربرینی بپاریزی بوّی ههیه به دریژایسی رِوّژگار و به هوی دووری خیّله کانی له یه کترهوه لقوپوی شیوهزاری لیّ بکهونهوه بی تهوهی پیوانهیه کیان ههبی له کات و دووریی شیوهزاره کان له ریشهی خوّیانهوه، بوّی بگهرینهوه و جگه له تاقیستا هیچی ترمان نیبه بوّی بگهرینیهوه بو تهوهی بزانین زمانی ماده کورده کان، له رووی شیکردنهوه و جوّرهوه چ گوّرانکارییه کی به سهردا هاتووه و له ماوهی تهو بیستوپینج سهدهیهدا چوّن گهشهی کردووه. تهگهر ماوهیه ک تاقیستا له بیر بکهین، دوو سهرچاوهی ترمان ههیه که بسوّ تهوه بشین بکرینه پیّوانه بو زانینیی رادهی تهو گوّرانکاریه چاوهروانکراوانهی که له سهردهمی ماده کانهوه به سهر زمانی کوردیدا چاوهروانکراوانهی که له سهردهمی ماده کانهوه به سهر زمانی کوردیدا هاتووه. تهو دوو سهرچاوانهش پارسی ههخامهنشی و پههلهوین: فارسی هاتووه. تهو دوو سهرچاوه کهی خوّی

دوور كەوتىۆتەوە، خەربىكە لىكچىوون لە نىوانيانىدا نەمىنىنى. ھەخامەنشى زۆر لە ئاقىسىتاوە نىزىكە، چونكە سەردەميان لە يەكەوە نىزىك بووە، زۆرىش لە فارسى سەردەمەوە دوورە چونكە سەردەميان زۆر لە يەكەوە دووره و ئهگەر يەھلەوى لە نيّلوان فارسى كلون «ھەخامەنشى» و فارسی ناوهندی و تازه نهبوایهته پردیک، جیاوازی نیّوانیان ئهوهنده زوّر دەبوو لە ھىچ بۆچووننكدا جنى نەدەبوو. لە شوپنەوارە تۆماركراوەكانى ههخامهنشیے، کهمین له 400 وشیه پتر میاوهتهوه، نهوهش بیق روونکردنهوهی زور لایهن بهش ده کا: به کهمیان و گرنگترینیان ئهوهیه زمانی ئاقیستا جیاوازی له گهل فارسی کوندا ههیه و یه ک نین. دوومیان ئەوەپە كە نېزىكاپەتى نېوانيان، ئەو دەرفەتە دەدا كە بۇ ھەندى وشـە و دارشتن بـوّ ههخامهنشی ونبـوو بگهرییـنهوه. سـیّیهمیان، له مـاوهیه کی ریژهیی کورتی دهسهلاتی سلوکیدا گۆرانکارییه کی گهوره و شیویکی قووڵ کهوته ریزمان و شیکاری فارسی کونهوه چونکه پههلهوی دوای سلوكييه كان به شيوهيه ك دهر كهوت كه زؤر له هه خامه نشى و تاقيستا جیاواز بوو و پههلهوی هاوکف و دهستهخوشکی فارسی ناوهنجی بوو و دەكرا فارسى لەگەلدا ييوانە بكرى چونكە فارسى ناوەنجى لە سەردەمى سلوکیدا و له ماوهی دهسهلاتی ئهشکانییه کاندا شیّوازی نووسینی ههبوو. ئەوانەش مەسەلەگەلپكن يپويستيان بە لپكۆلپنەوە ھەيە و لپرەدا جيبى نابیتهوه، بـوّیه ههر بهوهنده دهسبهردار دهبـم که لهو چهنـد دیـرهی سـهرهوهدا باسـم كـرد، ئەوەش بــۆ ئەوەي بـگەمە ئەو ئەنجـامەي كە کوردی، لهگهڵ ئهوهشدا به هـۆی نهبوونی سـهرچاوهی نووسـراوهوه، له سەرچاوەي تۆمار كراوي خۆي دابراوه (بەو حسيبەي كە ئاڤيستا كوردي نهبئ)، پێوانه کاري ئهو مافه دهدا به جنوري بيسر له بنهماي کوردي بكەينەوە كە بە قەدەر گونجانى فارسى كۈن لەگەڵ بنەماكەيدا بگونجى و ئەو سەرنجەشى بۆ زىاد دەكەيىن كە كوردى بۆى ھەڭنەكەوتووە پەيوەندى بە سەرچاوەى خۇيەوە بەينى، وەك بۇ فارسى ھەلكەوتووە، ئەوەش راسىتىيەكە يارمەتى تىويژەرەوە دەدا كە لەگەڵ كوردىدا، كە مىشروو ماوەى 25 سەدە غەدرى لى كردووە، بە ويىژدان بىن. ئەگەر كىشانە و پىلوانە بكەيىن دەبىنىين ئەوەنىدەى كوردى بە ئاقىسىتاوە وابەستەيە، فارسى نوى بە فارسى كۆنەوە وابەستە نىيە و بەلگەى سەربارىشمان بۆ ئەم بۆچوونە ھەيە كە پەيوەندىيان لە رووى زمانەوانى و شىكارىيەوە پرد لە نىوان كوردى و ئاقىستادا دروست دەكا.

لهوانه، یاشگری «نات» له تافیستادا کهرهسهیه که ناو ده کاته ناوی واتا (اسم المعنى). شيّوهي تهمه له فارسيدا نييه بهلّام له كورديدا ههيه و له شينوهدا ليني نينزيكه و له ئهركدا وه كيه كن، ئهوهش ناوي واتایی «ئهتی، ایهتی، تی». ئهوه باشگریکه سنی شیوهی ههیه و پهیوهندی به پیکهاتهی ئهو وشهیهوه ههیه که له رووی ریزمانییهوه پیشی ده کهویستهوه. وشهی «ئامر، تات» له کوردیدا ده گوری و دەبىتە «نەمرايەتى، نەمرەتى» بە واتاى نەمرىي. «ئە»ى وشەي يەكەم بـ ق نهفـیه و له دوومـدا «نه» بهرانبهریتـی و «مـر» له ههردو کیانـدا مردنه و «تهمر، نهمر» دهبنه نهمردن. تهوجا «تات» له به کهمدا و «ایه تی، و هیه تی» بو جیا کردنهوه به و واتا که دهینته «نهمرسی، نهمسردن ـ نامردن». لهم دەرفەتەدا ئەوە دەلْسيّم كـه ئەو «ئـا»ى نهفیکردنه له ئینگلیزیشدا ههیه: sexual و asexualو هی تریش زورن و له سهردهمی پیش دابهشبوونی خیلله هند و نهورویییه کانهوه ماونه تهوه. به لام ناتوانم سهرم لهوه سور نهميني كه نهو «نه»يه له عارەبیشدا له سهر شیوهی «افعل ـ ئەفعەلە» دەسپەردان دەگەبەنى، وه ک «افلس ـ ته فله سه» و «اعذر ـ ته عذه ره» و بیانوو به دهست پیاوهوه ناهیّلّی. تایه تهمه رینکهوته یا دراوسیّتی سامی و تاری کاریگهریی خوّی ههبووه؟

نموونهی تریش له سهر پاشگر که هاوشیّوهیه، نهوهیه که زوّر وشهی pasu» وارسیدا نین کهچی له کوردیدا ههن، وه ک وشهی «pasu» پهسـوّ» به واتـای مهر که له فارسـیدا نیـیه و له کوردیـدا له سـهر شـیّوهی «paz» په paz» پهسـوّن «فرهنـگ ایـران باســتان»دا، پــور داود ده لــی: وشــهی vareghan قاریخـان له کوردیـدا «پالهوان»ه نهوهش ناوی پهلهوهریکی گوشتخوره که له باز بجووکتره و وشهی لهو بابهته له فارسیدا نییه.

نموونهی وشهی «haurva هورقه» به واتای «تهواو، بی کهموزیاد» و قهمهش تاقیستاییه و وینهیه کی له کوردیدا ماوه به ههمان واتا، تهوهش وشهی «ئیرو»یه. لابردنی وشهی «ه» له سهره تای وشهی کوردیدا دبارده به کوردیدا دبارده به به و به و پنیه، ته و وشهیه

دهبیته «aurva» و «v» ده گوتری و دهبیته «و». تهوهش به پینی دهستووریکی تری دهنگ و نیزیکایهتی نیوان تهو وشهیه و «تیرو»دا. وشهیه ک که تهمهنی سی ههزار سال بی تهوهنده ی ههر به سهردا دی و تهو وشهیه له فارسیدا نییه.

ههروهها وشهی «vizm» که به واتای «خزم» دی، به پنی گورینی دهنگی «vizm» بسو دهنگی «v» بسو دهنگی تسر له بسابهته ئیرانییه کانسدا، له کوردیسدا بوته «khizm». دیتیشمان چون «قشتاسپ» گورا و بووه «گشتاسپ». وینهی ئهم وشهیهش له فارسیدا نییه.

وشهی «azan ئهزهن» به واتای «خور» له نافیستادا ههیه و له کوردیدا بوته «گزنگ» به واتای تیشکی خور له کاتی بهیانیدا و هیچ شتیکی تر، جگه له خور، بو روشنایی به کار نههاتووه. له وینهی ئهمهش له فارسیدا نییه.

له وشهی «uzayeirina»ی ئاقیستادا که خوراوابسوون ده گهیهنسی، سهرهتاکهی «zw ئهزیه ههمان وشهی «وزه»ی کوردی سهردهمه و واتای وزهی بهرز کردنهوه دهدا و له ئافیستادا به ههمان شیوهیه و له فارسیدا بوونی نیبه.

«shapik» چاکهتیک بووه گهنجی زهردهشتی، کاتی گهیشتوونهته تهمهنیکی دیاریکراو له بهریان کردووه. نهم وشهیه به ههمان واتا و شینوه له کوردیدا ههیه به لام چ پهیوهندی به ریورهستمی نایینی زهردهشتییهوه نییه، چاکهت و برایهوه. نهمه له فارسیدا نییه و نهبوونی زور سهیره.

وشهی «دختر»ی فارسی که له ئینگلیزیدا «doughter» بهرانبهریتی له زمانه ئیرانییه کاندا «Dughdu» بیووه و ناوی دایکی زوردهشته و ئىنمە لىنى بى بەشىن و جىگە لە ناوچەيەكى بەرتەسىك كە «دۆت» بەكار دىنن، بەكارى ناھىنىن.

وشهی «rapithvina راپتقینا» له ئاقیستادا ده کاته کاتی نیوه رو و چی دی، نه له کوردیدا به کار ده هیندری نه له فارسیدا، به لام له کوردیدا وشهیه کی تر ههیه که «فرافین» و ده کاته ژهمی نیوه رو و نیزیکایه تی له گه ل نه و وشهیه دا ئاشکرایه:

رِاپثقین کاتی نیوهڕۆ فراقین ژەمی نانخواردنی نیوهڕۆ

تاشکرایه ونبوونی یه کهم له کوردیدا، وه ک وشه ی «ته زتایه رینه» که کاتی تاینیه و به ژماره پینجه، بن ونبوونی تایینی زهرده شتی ده گه ریته وه.

دهشی به و جوّره وشانه دریژه به لسته که بده ین به لام ئه وه به پیویست نازانین و له گوشه یه کی تره وه ده روانین که ئه وه ش گورینی ده نگه له وشه ئیرانییه کان و زوّر وشه ی سه ر به ئافیستا، ده بینین هه ندی له ده نگه کانی خوّیان له وشه کوردییه هاوشیوه کانیاندا پاراستووه، ئه وه به پیچه وانه ی فارسییه وه. یه کی له و وشانه «rayah زره یه به واتای زهریا و له کوردیدا بوّته «ده ریا». و شه ی «rayah و له فارسیدا بوّته «ده ریا». و شه که زاوایه، له کوردیدا بوّته «زاوا» و له فارسیشدا «داماد». وشه ی «asu» ئافیستایی به واتای مامز له کوردیدا بوّته «ئاسک» و له فارسیشدا «اهو». وشه ی «مسیه» ش به واتای ماسی، له کوردیدا «ماسی» یه و له فارسیدا «ماهی» یه.

وشهی «vahrka» قه هر که» له نافیستادا گورگ ده گهیه نی و نیستا گوندیک له نیزیکی ههولیر به ناوی «به حرکه» هوه ههیه. نه و وشهیه گوندیک له نیزیکی ههولیر به ناوی «به حرکه » هوه ههیه. نه و وشهیه گورا و له ههر دوو زمانه که دا بووه گورگ، به لام شیوه زاری زازایی کوردی «ف» که یان هیشتونه وه به «verg فه رگ» ده یلین. ته ماشای لا په ره دی به ربانگی زماره 7 بکه که له ستو کهولم ده رده چی.

به لام وشه هاوبهش و هاوشیوه کانی کوردی و فارسی، تهوانهی سهرچاوهیان بو تاقیستا ده گهریتهوه، تاقیستاییه کان زیاتر له کوردییهوه نیزیکن نه ک فارسی، تهوهش له بهر دوو هو که کهمی تیشکم خسته سهریان به لام دووپاتکردنهوهی بی سوود نییه:

هـۆی يەكەم ئەوەيە بە بەڵگە سـەپاوە كە زمـانى فارسـى لەگەڵ زمـانى ئاڤێستادا جياوازە، بەڵام بۆ زمانى كوردى ئەوە نەسەپاوە.

هــؤی دووه م ثهوه یه پیغه مــبه ری نافیســتا کــورد بــووه و له پینــاوی بلاو کردنه وه ی پهیامه کهیدا، بخ ده رهوه ی هۆزه که ی خخی کوچی کردووه. ثه گهر له خراپتــرین حالّـدا بسـه پیندری که زمـانی نافیســتا له زمـانی کـوردی جیـایه و زهرده شــتیش پیاویک یـا پهیـامبه ریکی ناکورد بــووه نافیســتا ههر وه ک کهله پــووریکی کــراوه ی ههمــوو گهله ئیرانییه کـان ده مینییته وه و قامووسیکه ههر یه که لهو گهلانه کاتی کهمو کـوری وا له خویدا ده بینی پهیوه ندییه کهله پووریه کانی لاسه نگ بکا، بی مروه تییه بخ گهلیک ده سبه رداری نهو کهله پـووره ده ولهمه نده بین و بو خه لکانیکی لیگه ری که به روگری نین، یا هه ر به هه وه س ده سبه رداری به شه کهی خوی بی.

فارسی، له رِیی دهسه لاتی دهوله تی و ئاینییه وه دهسه لاتی کوردی ویران کرد و بو پارسه هه خامه نشیه کان گواستیه وه و تا ئه ندازه ی زهوت کردن

بو بهرژهوهندی خوی دهستی به سهر تافیستادا گرت و بو هه خامه نشیم کانی گواسته وه و له ئافنستاوه بله ویایه یه کی وای لەدەسەلات و خۆرىكخستن بۇ خۇي دابين كرد گەيانديە ئەوەي بچيتە ریزی سهروهت و کهرهسهی هرسکردنی خوراکهوه چونکه فارسی تا ماوهی پتر له دوو سهد سال له دوای رووخانی دهولهتی کورده ماده کان و دەسسەلاتى ھەخامەنشىيەكان بەرۆگىرى دەسسەلات و ئىلىن بسوو و ههرچییه کی له بارهی ثاین و دنیا له نافیستادا ههبوو به گویرهی بهرژهوهندی خوّی گواستیهوه و لهگهلّ فارسی «پارسی» لهو ماوهیهدا، وه ک عارهبی و قورئان په کسان بوون و هیچ شا و میر و وهزیرینک یا سهر کرده و پاریز گاریکی ناو دهسهلات و هیچ موبهد و هیربد و زوت و ئەتريات و كەسى تر لە پياوانى ئاين نەبوو فارسى سەر بە دەسەلاتى شاهانشا نهبی و ههرچییه کی دهنووسی یا دهیگوت یا دهیخویند یا به وانه دهیگوتهوه یا جاری بو دهدا، ههمووی، پیاو و گوته و رپورهسم، ملْکسی فارسی کون بوون. تەنانەت دوای ئەوەی نەگبەتىيەكەی ئەسكەندەر رووى لە ھەخامەنشيەكان كرد و خاوبوونەوەي شارستانەتى پارسی له سهردهمی دهسه لاتی سلو کیدا لینکهوتهوه و ههرچییه کی له دهسهلات و ئاینی کون مابووه به شیوازی پارسی داریژران و به شانازی پارسی دەژمیردران. ئەوجا نۇرەي پەھلەوي ھات كە زمانى دەسەلاتى ئەشكانىيەكان بوو و تىكەللەيەكىي پارتى «زمانى خوراسان، ولاتىي ئەشكانيەكان» و ئاڤێستەيى پارسى «ھەخامەنشى» بوو و دەفرێ بوو بۆ کهلهپووری ئیرانی و ماوهی چوار سهده رِوْلی گواستنهوهی دیت تا له چاره کی یه کهمی سهدهی سییهمی زایندا گهیاندیه دهست فارسه ساسانیه کان و ماوهی چوار سهدهی پیش هاتنی ئیسلام، فارسی ناوهنجی بووه بەرۆگرى ھەموو شارستانەتى ئيران.

ئه گهر له سهر گیرانهوهی رووخانی دهسه لاتی ساسانی بوهستین یا تا ئهو دەمەي، دوو سەدە دواي فەتحى ئىسلامى، كە فارسى ھيزى بە بەردا هاتهوه به دوایدا بچین، ئهنجام ههر په کیکه چونکه ره گهزی فارسی به خوّ و به زمانه فارسییه نوییه که یهوه وه ک نوینه ری شارستانه تی ئیران به بهروّگریی ئهو شارستانهتییه مایهوه و زمانی کوردیش تا دوای ههزار سالّی یی خاوهنی، له رووی سیاسی و شارستانه تی و ئابوورییهوه نهیتوانی ململانیتی زمانی فارسی له سهر میراتیکی ونبوو بکا که چرنوکی دەســـهلاتدارى تێــدا چێنــدرابوو. وەک چــۆن کــورد له گۆشــهى لەبىرچىوونەوەدا مايەوە، «كبوردى» ش وەكبى خۆي، لە يەناوپەسىيوى پشتگویخستندا مایهوه. له رووی زمان و شارستانه تییهوه، به هیچ جوری مهترسی لهوه دا نیپه وه ک دهبیستین ههندی له میره کورده کان دوای لهناوچوونی دەسەلاتی ساسانی هەستی حەسانەوەپان کردووه و وەھا بووه که بهپیرهوهچوونی کورد بو ئیسلام و باور پیهینانی راستگویانه بی و له پيناويدا قـوٚلى هەلماليبى و ئىسلام لەو باوەرە دوورى بخاتەوە كە لە ريورهسمه ئاينيه كاندا ئەوانەي دەگوتەوە كە سەرچاوەيان لە ئاقىستاوە بوو و به رهفتار و گوتنیش خواپهرستی زهردهشتییان له بیر کردبوو و دووریش نییه به هوی دابرانی دوانزه سهدهوه، میترووی خوشی له بیر چووبي و به هوی نهبووني شوينهواري نووسراوهوه که بهر چاوي کورد کهوتبیٰ یی دهچیٰ نهخویّندهواری ههموو کون و کهلهبهریکی له کورد گرتبی چونکه پهیوهندی بهو نهر که تاینی و دنیاییانهوه نهیووه که له بارهی به نووسین و رؤشنبیرییهوه بووبی و هیچ جینی گومان نییه که یادی ماده کان ماوهی دوانزه سهده له بیرهوهری کورددا ماوهتهوه و له سهر زاران، له نهوهیه کهوه بو یه کیکی دی گوازراوه تهوه له کاتیکدا له میرووی دانپیدانراوی سهردهمی ساسانییه کاندا که پره له داستان، تهنها

ناوی شای فارسه کان و ئهشکانیه کان له سهر هنلنک هاتووه که بەردەوام لە بەرزېوونەوەدابووە تا گەيشتۇتە ھەخامەنشىەكان و مويەد و هربسده گهوره کانی وه ک: تن سر و نازدهمیهراسندان و هی دی. هەرچۆنى بى، كورد لە ھەر كارېكدا كە يەيوەندى بە دەسەلات و ئابن و میژووهوه ههبوویی حسیبی بو نه کراوه و وه ک دارودهستهی شایه کان نهیی قهت ئاوری لی نهدراوهتهوه. رهنگه جاروباریک و له ههندی باری نائارامی و لاسهنگبوونی دهسهلاتدا که دوای ئهوهی فارسی توانای خوی به دەست هینسایهوه رووی دابی، مهودای نهفهسکیشان بو کورد به شيّوهيه ک له شيّوه کان رهخسايي، ههرچهنده له ههمان کاتدا، به هـوّي نهبووني ئاسايشهوه گهلي پهتيهتي و ناخوشيشي به سهردا هاتبي، چونکه پیوانه کاری له چارهنووسی نه ته وه پیدا به شیوه یه کی گشتی به رده وامی و مانهوهیه بهرانبهر کهرهسهی قرتاندن و دابیرین و هرسکردن، که له كاتي ئارامي و بههێزيي دەسـﻪڵاتدا بـۆ ئەو بەھێـزە بەرانـبەر بە لاواز دەرەخسىن، كاتى چ كىشەي نەبى و ھەر كاتى ويستى ئەو سەرە بههنجینی که سو سهرفرازی ئاور دهداتهوه دهیههنجینی و کهسیش دەست نەخاتە يېش دەستى.

باسی نهو لایهنانه جی دههیلم که بو مانهوه یارمهتی کوردیان داوه، وه ک گهلیکی خاوهن سیما و تایبهتمهندی و زمانی خوّی که ماوهی 25 سهده خوّی گیف کردوّتهوه و تووره بووه و خوّشترین کاتی خوّی لهو کاتانه دا دیوه که بشیّوی و نائارامی ههبووه و چنگی دهسهلاتداری بیّگانه له ناقر گهی شل بووه و نهوهش له پیشکهشکردنی واقعی زمانه کهیدا، له گوشهنیگای بهرچاوروونییهوه لهم گوتاره دا یارمهتیمان نادا. نه گهر سهرنجی زمانی کوردی بدهین که پیناسه و دهفتهرنفووس و جنسییهتی و و و ی پیست، گوشت و نیسکه کانی داپوشیوه و دهیباریزی، سهرمان

لهوه سور دهمینی که چون وه ک زمانیک به زندوویی ماوهتهوه و توانای گهشه کردنی ههیه و کهرهسهی تهواوی دربرینی ههیه و تویشهبهرهی قامووس و ریزمان و پهیوهندی وای تیّدان که بـۆ پهرهسـهندن له رووی رِوْشْنبيريي سـهردهم ئاواله بي تا ئەوەي بەوپەرى بى لايەنىيەوە، لە ههندی جیی نووسینه کوردیه کانمهوه بو عارهبی تاقیم کردوتهوه و له وهرگیرانی نهو دهربرینانهی که له مندالدانی میـژووهوه پیـوهی لکـاوه، نارٍه حهتی زورم هاتنه پیش و هانام بو لیکدانه وهی واتاکانیان برد و ســهرلهنوي دامرشــتنهوه. ئهوه خهســلهتي ئهو زمانــانه به توانـا و رەسەنايەتىيان تىدا بەھىزن. ئىستا كە گەيشتووينەتە سەردەمانىك ئەو مژدهیهی پنیه که گهلانی تندا لهناو ناچن و هیممهتی نهتهوه کان ری نادا تەنانەت جۆرى گياندارەكانيش بفەوتىن. ئەگەر رىكەوتى باش و بهختی یار ئهوه بی که ههندیکمان ماوهی نیزیکهی دوو ههزار و چوارسهد سال له گهل برا عارهبه کانماندا ژیاوین و نه گهر ههمیوو نهو ماوهیه به خیریش تیپهر نهبوویی تیکهلیکی خیر و شهر بووه و خیری لهو شهرهی پتر بووه که هیچ میللهتیک نییه خوبهخوش ژیایی، دووچاری نهبوویی. مافی خومان به سهر خومانهوه ههیه و مافی عارهبیشمان به سهرهوهیه تا ئامیزی برایهتی کورد و عارهب بقوزینهوه و ئيمهى قەلەمبەدەست بەو ئەركە ميزووييە ھەستىن كە لە ئەستۆماندايە تا بهشه زهوتکراوه کانمان وهر گرینهوه و دوای روّشنایی روّشنبیری سهردهم، میراتی شارستانیمان وهر گرینهوه،

ئهو سهردهمانهی که به پشتشکاندن تیپهرین و به کهرامهت و بوون و زمان و زهمینی خوّمان نرخمان دا، مافمان دهدهنی و ههست بهو ئهرکه ده کهین ئافیّستا بکهینه به لگهنامه و «تاپوّی کوردی» و خاوهنداریتی خوّمان بو ههر وشهیه کی که له ئافیّستادا ههیه و فارسی زهوتی کردووه

و له دادگای میزوودا دهستی به سهردا گرتووه، بسهلمینین. ئیمه خاوهنی ئهو زمانهین که قسهی پی ده کهین و دهسبهرداری ئهو وشانه نابین که هاوشــيّوه و هاوواتايــان له فارســيدا ههيه چــونکه ئهو لێکچــوون و هاوشيوهييه تهنها له زمانه ئيرانيه كانبدا نييه بهلُكو له نيّوان زمانه ئيرانيه كان و سانسكريتي و ئهوان و زمانه كاني ئهوروپاشدا ههيه كه له سهرچاوهی هندوئهوروپی کهوتوونهتهوه. ئهو بنهمایه قهبووله داوا له داگیر کهر و زهوتکهر بکری دهست له داگیر کراو هه لگری و بیداتهوه خاوەنى خۆى نەك لايەنى تالانكراو ناچار بكا دەسبەردارى ئەوەش بى که له لای ماوهتهوه و دهستی له بنی ههمانهوه پی دهربکری. تایه کهس لهو جیهانهدا ههیه عارهبی داگیر کراو ناچار بکا دهست لهو وشانه هه لْگـرئ كه هاوشـيوهيان له زمـاني داگيـركهردا ههيه، ئهوهش بــۆ رهواندنهوهی تومهت و رازیبوون به داگیر کاری؟ ئیمه خاوهنی زمانی خوّمانین و ههرچیه کی له ئاقیّستا و ئاینی زهرده شتدا ههیه پهیوهندییان له گهڵ زمانی ئیمه نیزیکتره و له ویژدانی پیاویکی کوردهوه ههڵقوڵاوه و ئەو نارازىبوونەي كە لاملىك دەرىدەبرى گوايە خۆبەستنەوە بە زهخیرهیه ک که یه کلایی نهبؤتهوه، کاریکه رهت کراوه تهوه، چونکه رازیبوون بهوه راگهیاندنی خوّبهدهستهوهدانه و هیچ زمانیک نبیه ئیستای په کلایی کرابیتهوه، له کونهوه په کلایی بووبیتهوه و عارهب و کورد و ترک و عهجهم لهم لایهنهوه یه کسانن. نهتهوهی کورد ره گداکوتاوی ناو ئیسلامه و باوهری راستی ههیه و به دلسوزی خزمه تی قورئان و زانسته عارهبیه کانی کردووه و کهس لهو لایهنهوه پیشی نه کهوتوتهوه، تا ئهو ئهنـدازهیهی خــۆی بیرچــۆتهوه و وهک نهتهوهکـانی دی دوای چاو کردنهوه و فرهوانبوونی هیواکانی پینی خوشه زمانه کهی خوی به زادی میژوویی خوّی دەولەمەند بكا و بەشى خوّی لیّ وەرگرێ، نەک بە

زیادهوه، به لکو ههندی به کهمیشهوه. قهیدی ناکا. وهر گرتنهوهی میرات له بارودۆخى كورددا وەك وەرگرتنەوەي شوننەوارە مىژووپيەكانە جا یه یکه ربن یا هه یکه ل یا نه خش بن و مهبه ستیش یه رستن نییه به لکو رازانـدنهوهی خـانهی شـوینهوار و کردنیهتـی به بهڵگهی دهوڵهمهنـدیی ميرويكي. كەس بيسرى لەوە نەكسردۆتەوە گاى بالدار بەو بيانووە تنكبشكنني گوایه شوینهواری بتیهرستییه و كهس له ترسی گهرانهوه بهرهو بتیهرستی و خرایه کاری خوی له ناوی لات و عوزه و مهنات و شــهیتان لانهداوه. نهو شــوینهوارانهی که له فــالْگری و نهســتنرهزانی ماونەتەوە نەبوونەتە ھۆي قۆلھەلمالىن بۆ لەناوبردنيان. تەنانەت شىعرى رووتیش که ده کری دهستبه رداریان بن، ههروهها قسه له بارهی لهشفر ۆشـییهوه له کتیبانـدا به ئهمانهت یاریزراون چـونکه زهخیـرهی داهینان و جوان دارید راوون نه ک بو دووبارهبوونهوهی فهسادی. عارهبایهتی مافی خویهتی شانازی بهو زمانه بیشکهوتووهوه مکا که خه لکی سهردهمی «جاهیلی» قسه یان پی کردووه و شیعریان پی نووسیوه و قهشه و رهبهن به شیوهیه ک یهخشان و شیعریان گوتووه که له گهڵ سـهردهمه کهدا نه گونجاوه. داوای مهحاڵ له عارهبایهتی ناکرێ جاهیلی ناچار بکا به جـوٚرێ شیعر و پهخشان بنووسـن ئهبـو زهری غیفاری لیّیان رِازی بی له کاتیکدا سهد سال دوای جاهیلی بووه. تارامی و سریانی ماوهی چهندین سهده خزمهتی دهرباری فارسی و ئهشکانی و رۆمانىيان كردووه و زۆر له نووسەرانى شايەكان ئارامى بوون و به ھۆي مانهوهی زوری ئهوانهوه له خزمهتدا، وشهی ئارامی چوونه ناو نووسینی پههلهوییهوه و به شیوازی یههلهوی دهخوینندرانهوه. ئهوهش بووه هوی دروستبوونی زمانیکی سهیر و ناوی «هوزقارش» 1 ی لیّ نرا که له ههزار

^{1.} پی دهچی ئهو زمانه له شیوهی لینگوا ـ فرانکا بووبی که زمانی کهشتیهوان و جامباز و

وشه زیاتری لهخو دهگرت. وشهی تری ئارامی ههبوون شیوازی خوبان پاراستبوو بهلام نیشانهی پههلهوی له ریزماندا خرانه سهریان. ئهوهی رووی دا و بـوّی ههبـی لهوهش زیاتر روو بـدا و کهسیش تارامیه کان تۆمەتبار ناکا و گومان ناخاته سەر زمانى ئارامى و داوا ناكا ئەو وشانە لابەرن كە بوونە كەر بۇ رابواردنى شايەكان. عارەبى مەھنز و دەولەمەند ریْگر نهبوو لهوهی وشهی ئارامی تیّدا بن چونکه زمانیّکی سامی بوو و له دوورگهی عارهبییهوه هاتبوو. میللهتان بهو موسیبهتانهبان لهگهلّدا ناکری که هاریونی و دوایی، دوای هارین له سهر ناپاکژی سزای نادهن و به ئیفلاس ینکردن یاک ناکریتهوه. زمانی کوردیش که داوای مافی ميژوويي و ميراتي خوّي ده کا، له رووي ههستکر دنهوه په يووني خوّي و به ئاشكراكردن و رايهريسن دژي داگيركسردن نه کيسارانهوه و دەرۆزەكردن و سووكايەتى يا ورووژاندنى گومان. من ئەمە دەڭيم و كورديكيش نهبووه ههولى دابي به زمانه كۆنهكهى پينهوپهرؤى كردبي یا له نووسیندا به «باز» و «بهرسهم» خوی هه لنایی و نهمبیستووه کوردیک ستیکی گوتبی و له ناقیستای سویبی وهک شاعیریک بهرانبهر ناوی «زەمزەم» ييش ھەزار سال گوتوويەتى:

> فارسه کان له سهر زهمزهم زهمزهمیان کرد ئهوهش له باوباپیرانی ههره کونیانهوهیه

ئهوه ئاماژهیه بو «سابور» له حهجه دروّکهیدا که به پنی ئهو باوه پهی که له سهری پاهاتبوو «زهمزهمه»ی کردووه. (ل393 مزدیسنا و ادبی پارسی ـ قسه کهی له یاقوت و مهسعودییهوه وهرگرتووه).

بازرگانهکانی ولاتانی دهوروبهری دهریای سپی ناوهراست بوو و ولاته عارهبییهکان به ئیسپانییان دهزانی و فهرهنسییهکان به عارهبییان دهزانی و تیکهلهیهک بوو له وشهی عارهبی و ئیسپانی و فهرهنسی. ح.ک

به لام رؤشنبیری سهرده مانه ی کوردی له سهره تای رینگادایه له بواری به سستنه وه ی نصوییه وه به کونیه وه و پر کردنه وه ی به شه بوشه لینکدووره کانی مه و دای میزوویی و پانتایی فره وانیان. هه تا ئیستاش میزوویه کی په سه ند کراوی کوردی نییه قوتایی کورد بیخوینی و له هه موو جیهاندا، ئه وه نده ی من تاگادار بم، رینکخراوی ک نییه ته کلیف کرایی یه ک د لوپ ئاو بر ژینیته سهریه ک دانه تووی هه موو رؤشنبیری کوردی که خه ریکه هه موو نیشانه کانی رینگای نیوان کون و نویی بزر کوردی که خه ریکه هه موو نیشانه کانی رینگای نیوان کون و نویی بزر مه نیزیه که ی سامی لی ده کری جگه له وه ی مه ترسیداره و به کیشه و سهره یشه ی وایه هیمه مه ده کری جگه له وه ی مه ترسیداره و به کیشه و نابینی ته له قامیشیکی بو هه وادا تا له و زه ریا ها ره ده ربازی بکا که سی هه زار سالی نه بوونی و په رده و ته می به سه ردا دراوه، که نیازی وایه لینی بپه رینه وه و بگاته که نیازی وایه لینی بپه رینه وه و بگاته که نیازی تا له په رینه وه وه و به کانار له تاقیکردنه و هی ماه می به سه ردا دراوه، که نیازی وایه په رینه وه وه و به کانار له تاقیکردنه و هم مه مه می به ده کوری ناپه می به به رینه وه که نیازی وایه په رینه وه وه که نار له تاقیکردنه وی خوم نه مه مت به ده کیزمه وه:

که ههمان «yava یه فه »یه و که وتو ثریر کاریگه ری ده نگی ناوچه کانی کورد و «ڤ »یان تیدا ده بیته «و» و وه ک چون یونس ده بیته وینان ده بیته وینان، ته ویش پیش «ی» ده که ویته وه بری «یوله» گوتوویانه «وی له ویله» و ناوه که ش تاوهای لی هاتووه: دانه یوله بوته دانه ویله.

ئهوهی که پیویسته لیره ار روون بکریته وه ریدزی ئیاگره لای زهرده شتیبه کان که خودی «نوور» و ده شلیم که ریزگرتن به رستن نیسیه. گیا و ئهسیب و مهریسش له ئافیستادا ریزیسان هه به و تهنانه ت «گوسپه نده» که وه ک ناو له مه پر نراوه واتای گیانداری پیروز ده دا و واژه ی سپه نته خوی سپه نتمانی لی که و تو ته وی که به زه ده شت ده گوترا. ئه وه شی بو زیاد ده که م که ئافیستا و شه ی ئاته شگه ی تیدا نیبه که واتای خانه ی ئاگر بدا چونکه ئه و و شه یه له داهینانی سه رده مه کانی دواتره. پرهنگه زه وی پیروزییه کی زیاتری هه بووی و پیسکردنی یه کی بووه له تاوانه گه و ره کان و که فاره ته که پیاوی به هیلاک ده برد.

له ماندووبوون له ههڵكوٚڵيني وشهدا، فهرموو ئهوهش يه كێكي تر

جیاکردنهوه دهدا و دهرکهوت رهگی «کردار» له «وار»دا له کرداری تیکه ل «ههل تاوردن»، var خوّیه تیکه له تاقیستادا «ڤ» بوّته «و» تهوهش به پیّی دهنگگورکی له زمانه تیرانیهکاندا.

ئهو دوو وشهیه لهو دوو نمیوونهیهی سهرهوهدا به واتا هاوتایه کانیان له گهل واتایاندا له ئاقیستادا، وینهیان له فارسیدا نییه و تهنها ئهنجامی خزمایهتی نیوان ئاقیستایی و کوردییه. بهلام avar بهلام اتاکانی تریدا ده کاته «سوورانهوه، بزاوتن» و کوردی و فارسی لهویدا و بهو واتایه پیکده گهن، ئهوهش دوای ئهوهی «ف»ی فارسی له سهرهتایدا به پیی دهستووریکی دهنگگورین گوراوه و بوته «گ» و ئهوجا «گهر».

له گهل ئهوه شدا شیوازی وشه که «var» له کوردیدا ماوه ته و که گهر بکریته «وهر» نیزیکتره، که له زوّر بواری به کارهیناندا واتای خولانهوه یا شــتیکی وه ک خــولانهوه دهدا. ئهوه ش روونه که «و» له «ش»وه نیزیکه چونکه ههردووکیان پیتی لیّون.

تافیستا که خاوهنی گهلی ده رگای کراوه به پرووی زمانه تاریه کاندا به گشتی، ده سته خوشکی سانسکریتیشه و ههر ته وه تا دایک یا دایانی فارسی کون و په هلهوی نییه و به پرای تیمه سه رچاوه ی کوردیشه و هیچ زمانیکی تاریایی یا شیوه زاریکی ته و زمانانه نییه له پهیوه ندی به تافیستاوه خالی بی مه گهر کونیی و ماوه ی دوور و دریژی لیکدابران ته و پهیوه ندیانه ی شاردبیته وه، ته وه ش پی تی ناچی. مه و دای فره و انکردنی ته و لایه نانه نییه چونکه هه ریه که یان دریژایی و پانایی و قوولایی و لقی تیکتالا و لیک دابراوی خوی هه یه و چار نییه ده بسی ده ست له هدندیکیان هه لگرین تا له کاتیکی له باردا بگه ینه کوتایی با به ته که.

ئهم زمانه، سی پلهی تایبهتی ههیه و ههر یه کهیان خهسلهتی زور و جیاوازی ههیه:

یه کهم پلهی، ناوی فارسی کونی لی نراوه که ناویکه زانا پسپوره کانی بواری بابه ته ئیرانیه کان بو تاسانکردنی بابهت و پهچاو کردنی ههر یه که لهو پلانه له پووی پیزمان و دهستووری زمانه وه له سهری پیکهاتوون و مهبه ستیش له و ناوچانه بووه که دانیشتوانی، له باشووری پروژهه لاتی ئیراندا، به فارسی قسه یان کردووه و له پروی ئاسایشه وه حکوومه تی ناوچه ییان هه بووه و سهر به میدیه کان بوونه تا ئه و کاته ی کورشی کوری ئهرشام پیگهیشت و ماده کانی تیکشکاند و له ناوه راستی سهده کوری ئهرشام پیش زاین ولاته کهیانی خسته ژیر پرکیفی خویه و دوای شهوه خوی بووه شاهانشا. پاشماوه ی زمانی ئه و گهله ش له کونه واره ئیرانیه کاندا که شایه کان به جیبان هیشتوون، له چوارسه و شتی وشه پیکهاتووه که له وشه کانی ئاقیستاوه نیزیکن به لام جیاوازیشیان ئه وه نده همیه که به دوو زمانی سهربه خو دابندرین. کونترین شتی که له و زمانی شهربه خو دابندرین. کونترین شتی که له و زمانی و ناریا ره مهن که ده دیری نووسراوه له سهر پارچه زمانه و ه و سالی داری ی نووسراوه که با پیری کورشی زمانه و و سالی 610 ی پ ز حوکمه کهی ده ستی پی کرد.

ئهوهی له شویننهواری ئهرشامی باوکییهوه «باوکی کورش» مایهوه چوارده دین بوو که ئهوهش له سهر پارچهیه ک زیر نووسرابوو. شایه کانی دی شوینهواری جیاوازی وشهیان له دوای خویانهوه جیهیشت که زوربهی هی داریوشی گهوره بوو که برازای کورش بوو و له 510ی

پ ز تا 485ی پ ز دەسەلاتی ھەببور و كۆتایی ئەو ماوەيەش بەوە ھات كە ئەسكەندەر سالی 331ی پ ز دەستى بە سەر چەقلى دەسەلاتدا گرت و ئەوجا پلەی دووەم دەستى پی كرد كە سیمای كەمی نائاشكرايە چونكە دەسەلاتی سلوكی ھات و گەشەكردنی فارسی كۆنی راگرت و كاری بۇ بلاوكردنەوەی فەرھەنگی ھیلینی (گریکی) كرد.

له ناوەراستى سەدەي سێيەمى پێش زايندا ئەشكانيەكان، دەسەڵاتدارانى پارتیه کان به سهر سلو کیپه کاندا سهر کهوتن و پههلهوی (بهد گورانیکه له پەرتەوپىيەۋە ھاتوۋە) بىۋۋە زمانى فەرھەنىگ و دەسلەلات لە ئېرانىدا. پههلهوی، دوو شینوهزاری ههبوون، به کیکیان باکووری که زمانی دەسەلات و دەربار بوو، دووەميان باشوورى رۆژاوايىي ھاوساي يارسى بوو و له نووسینی باشووریه کاندا وشهی «یه هله وانیک» هاتووه بو ئاماژه کردن به پههلهوی باشوور ئهوهش له دریژهبیژییه کدا که ئیره جنی نیبه و باسی دهرکهوتنی «مانی» ده کا که 215ی ب ز له دایک بووه و ههروهها تایینه نوییه کهی و نهو زمانهی پیی نووسیوه... به لام فارسیی ناوهنجی به گهیشتنی ساسانیه کان به دهسه لات و نهمانی دەسەلاتى ئەشكانيەكان، لە سالى 226 ى ب ز، دەستى پى كرد. فارسى كۆن لەو دەمەدا، واتە زمانى سەردەمى ھەخامەنشى، دواي رووخانى دەولەتەكەپان لە سپالى 331 ى پ ز، لە نووسىپندا نەمپابوو و لە ســهردهمی ساسـانیه کاندا به گۆرانکـارییه کی زؤرهوه دهرکهوت و له راستندا، له سهر شنوازه کونه کهی به مردوو دادهندری و ئیدی ژبانی به بهردا نههاتهوه. «یارسیک» بهو فارسیه ده گوتری که له سهردهمی ساسانیدا به کار هیندراوه تا له فارسی کون و فارسی تازه (کتیبی زبان فارسی بهشی دووهم) که له سهدهی چوارهمی کوچییهوه دهست پی دەكا، جىا بكرنتەوە. نازانین ئهگهر دەسەلاتى دەولەتى ھەخامەنشى مابايە، فارسى كۆن بە چ شنوهیه ک پهرهی دهسهند، بهلام رئی تی دهچی بوونی حکوومه تیک که زمانیک لهو زمانانه و ههرچی دارشتن و وشهی ههیه له نووسینی کاروباری رهسمی و تایینی و تهدهبیدا به کار بینی، خوازیاری بهردهوامبوونی دهبی و پاریزگاری له رسته و شیوازیشی دهکا. بهلام دەولەتى ھەخامەنشى لەناوچوو و زمانى فارسىي كۈن تەنھا بووە زمانى ئاخاوتن و ئەو خەسلەتانەي تىدا نەبوون لە گۇرانكارى گەورە بىيارىزن که به سهریدا هات و دوایی له گهل داهاتوویدا بهراورد ده کرا. ئه گهرچــي پنکهاته کـاني له نووسـيندا لهنـاوجوون و تـا ئيسـتا له شوینهواره کاندا دهرنه کهوتوون، زمانی پههلهوی که بووه زمانی رهسمی و ئەدەبى رەواجدارى ناوەراستى سەدەي سێيەمى پ ز تا يەكەم چارەكى سهدهی سیپهمی زاینی و به زمانی ناوهنجی ئیرانیه کانی ئهو ماوهیه دادهندری و به فارسی کون دهچی و پردیکه له نیوان فارسی کون و نویندا و دهشی بکریته پیوانه بو ئهو گورانکاریانهی که له سهردهمی سلوکیه کاندا به سهر فارسیدا هاتووه تا دهر کهوتنی یه کهم نووسینی پههلهوی که شوینهوارناسان دهستیان کهوتوه، گوایه پههلهوی بەردەوامى فارسى كۆنە لەگەڵ ھەندى چاوپۆشىدا. بەلام ئىمە لىرە، لە ئاستى پەھلەويدا ناوەستىن، بەڭكو ئەو مەودا كاتىيە دەبرىن و دەگەينەوە سەرەتاي ساسانيەكان تا بزانين ج گۆرانكارىيەك قەوماوە، بگرە زياتر دەرۆين تا دەگەينە فارسى تازە تا بە گويرەي دوورىي نيوان فارسى تازە و كوّن بـروانين چـونكه نيگامـان لهو بهراوردكاريـانهدا ههڵسـهنگاندني نتزیکایهتی و دووریی نیوان زمانی کوردی و زمانی تاقیستا و زانینی پهیوهندی نیّوانیانه، تُهوهش به گویّرهی بهراوردی مهودای مهزهنده تا ده گهینه نهوهی چ گورانیک له نیوان فارسی کون و نویدا روویداوه، که یه ک زمانن و پهیوهندی نووسین و ثایین له نیوانیاندا بهردهوام بووه و چهندین پله لهو پهیوهندییه چاوه بوانکراوه ی نینوان ثاقیستا و زمانی کوردی به هیزتر بووه، که ماوه ی دهیان سهده شیوازی نووسینی نهبووه و دهولهتی نهبووه و پهیوهندی سهرپهرشتیکردنی به ثایینی زهردهشتییه وه نهبووه و جله له نیزیکایهتیه کی بوماوه یی له ریسی ثهوانه وه که به کوردی قسهیان کردووه له سهرده می میدیه کانه وه، هیچی تری نهبووه.

زور بهداخهوهم که دهرخستنی ئاستی جیاوازیی نیوان فارسی کون و تازه له رووی کهلهپوور و ریزمانهوه زور زهحمه چونکه بابه ته که دهبیته چهند به شینکهوه و کهرهسه کانی ئاخاوتن، له ناو و کردار و پیت و کهرهسهی و هی دی پیکدین و به ئاسانی شوینپییان کهرهسهی وابهسته ی و هی دی پیکدین و به ئاسانی شوینپییان هه لناگیری بو کهسانی نه بی که شتی له و زمانه ئیرانیانه بزانن. ژماردنی شیوازه کانی ناو له فارسیدا سوودی نیبه تا بیانژمیرین و بلیین حهوتن:

1. کائی 2. آئی 3. وابستگی 4. رائی 5. بائی 6. ئازی 7. ئهندری و له گهآیشیاندا شیوه ناو ده گوری و چی دی له فارسی نویندا ئهوه نییه. چ سوودیش لهوهدا نییه دوای جیناو و فرمان و بارودوخه جیاوازه کانیان بکهوین و برانین له فارسی نویدا و له بواری شیکردنهوه و لیکدانهوهوه چییان به سهردا هاتووه و ثهم دریژه پیدانه بو کهسانیک سهرنجی ثهو زمانهی نهدابی ههر سهرهیشهی به دواوهیه. لهبهر ئهوه وام پی چاک بوو بهوهنده واز بینم که ناو حالهتی تاک و جووت و کو و نیر و می و بی لایهنسی ههبوه و بونیه و کوتایی له شیکردنهوهدا به گویرهی جییه کهی له پستهدا ده گورا و ههموه ثهوانهش له سهر فارسی نوی بهنده و جووت و ره گهز له رووی بهنده و جووت و ره گهزا ه پووی بهنده و جووت و ره گوران ئهوهی بهنده و جووت و ره گهزی به نایهن و جوداوازی ره گهز له رووی بهنده و جووت و ره گهزی به نایهن و جوداوازی به گوران تهوهی زمانهوانی شیکردنهوه و بریتهان و ره نه بایانناسیتهوه و لیسرهدا

نموونهیه ک له سهر فارسی کون بو خوینه ردههینمهوه و دوایی شیوه کهی له فارسیدا دینمهوه تا بزانی چ گۆرانکارییه ک، که زهینی بو ناچی، رووی داوه:

ئەمە رستەيەكى كۆنى ھەخامەنشىيە كە بۆ سەردەمى داريوش (521 و 485ى ز) دەگەرىتەوە:

دارەيەوئــوش. خايەشــەى. وەزەرەك. خەشايەشــە. خشايەنســيە نــام. خشـايەنيە دەھيـو نــام. قيشتاســپە يەھيــا. بوســى. ھخامەنشــى ئــاتى. داريەوئەش...

ئەمەشىيان لە فارسى نويىدا: داريوش. شاە بىزرگ. شاە شاھان. شاە كشورھا. پسر گشتاسپ. ھخامنشى. گويد. داريوش..

واتاکهشی: داریوش. شای گهوره. شای شایان. شای ولاتان. کوری فیشتاسب. داریوش دهلّی..

له رووی بهراوردکاربیهوه ده نیم وشهی «ثاتی» کون «گویهد»ی نوییه. دوای ئهو دهقه قرتاوه وشهی «خهشهم تیی» دی که له دوو بهش پیکه اتووه، یه کهمیان «خهشه می» که وینهیه کهروه گوراوی «خهشایه شیی» که چهوار جهار هاتووه و واتای «شا» ده گهیهنی. دوومیشیان «تیی» که کهرهسهی گورینی ناوه بو ناوی واتایی و واتای ههردوو بهشه که دهبیته «خاوه نداریتی شاهانه». ئهم پاشگره بهرانبهر «تات»ی ئافیستاییه و وه ک گوتم کهرهسهی ناوی واتاییه و له کوردیدا پهرهی سهندووه و بوته «ایهتی، ئهتی، تی» و واتای «هه کوردیدا پهرهی دواییان ده کهویتهوه. ئهوانه ههموویان ناوی واتان و وشهی گونجاو پیشیان ده کهوی و ئهگهر وشه که «خهشم تیی» باتی له کوردیدا دهبیت «شایهتی» بهلام له فارسیی نویددا

دەبىتە «شاھى»ئەوەش بە زىادكردنى «ى» لە كۆتايى وشەكەدا كە كورتكراوەى «يە»ى پەھلەوييە و فارسى لەوە زىاترى نىيە كەرەسەى واتاى ناو بى. بەو شىوەيە پاشگرى «تات»ى ئاقىستايى لە فارسى كۆندا بىۆتە «تىسى» و لە كوردىدا چالاكانە و زرپوزندوو و بە شىيوازى ھەمەجۇر دەردەكەوى و لە فارسى نويدا مىردووە ئەگەرچى كورد نووسىنى لە ئەزەلەوە نەبووە. تۆ بلنى فارسەكان ئەگەر بىزانن پاشگريان لە زمانى ئىمەدا ماوەتەوە، داواى نەكەنەوە؟ بىۆچى نا؟ دەرفەتى ئەوە ھەيە گومان لە وشەكانمان بكرى!

ته گهر خوینه ربو وهر گیرانیکی نویی ده قیکی کونی فارسی بگه پیته وه ده بینی خاوه نی کتیبی «تاریخ زبان فارسی» وشه ی «شههریار»ی له جیی «خشتم نیی» بو ناماژه کردنی خاوه نداریتی داناوه و وا چاکتر بوو «شاهی» دابنی چونکه «شاه» وشهیه کی پهره سهندووی «خشایه شی»یه. به لام «شهریار» له «شهر: واتا شار» و «یار به واتای خاوه ن» دی و هه موو واتاکه ده بینته «خاوه ن شار». شاریش له کوند ا «خشتره» بووه و بو «شهر»ی فارسی و «شار»ی کوردی گوراوه. وشهی «خشتره پاوه ن» به واتای پاریز گاری شار داتا شراوه و دوایی بوته «شهربان» و له کوردید ا «شاره بان» به ناو و واتاوه ده گورون و ته گهر وشه یه کار بهیندری ده بینته «ماره و نایی به کار بهیندری ده بینته «شاره وانای به واتای به کار به ناو و واتای ده گوردی ده گوردی ده گوردی ده گوردی ده کوردی ده کوردی ده که ده بازی ده کوردی ده که ده بازی ده کوردی ده که ده بازی ده کوردی ده که ده که در پره پیدان داوای ده سه لاتداری ناوچه له لای فارسه کونه کان. له در پره پیدان داوای لیبوردن ده که م و هیوام وایه سوودی بوویی.

فارسی، به فرهوانیی دهسه لاتیهوه له زوّر ناوچهی ئاسیا و بو ماوهی دوورودریّر بووه بهرؤگری گهورهی ئاقیّستا و تایینی زهردهشتی و توانی له زوّر ولاّتدا رهگی قوولّتر داکوتی تا بوته زمانی خهلّک و ولات. لیرهدا

مەبەسىت لە زمان وشـەكانى نيـيە چـونكە لە كـۆنەوە مـوڵكى ھەمـوو گهلانی ئیران بوونه و ئهوهشی تییدا ئافیستایی بوو راست و دروست ئەوەيە كە كەلەپوورى كورد يا كەلەپوورى نيوان كورد و نەتەوەيەك بووه که ئیستا شوینهواری دیار نییه. بهڵکو مهبهست له دارشتن و دهستوور و زانستی زمان و شیکردنهوهیهتی چـونکه فارسی جێـی زوّر زمانی تری گرتهوه که مهرجی بوونیان نهما و ههندیّ جار بزر دهبن و هەندى جار شويتەواريان لە فارسيدا دەردەكەوى. فارسى بووە يەكى لەو دوو زمانه رهسمییهی ئهفغانستان و ماوهی چهندین سهده زمانی ئەدەب و دەربارى باكوورى ھندستانيش بوو و زمانى بەشێكى گرنگى تاجیکی و لایهنگرانیان بوو و ههتا ئیستاش وایه. فارسی له سهردهمی ساسانیه کانهوه کهرهسهی پههلهوی بوو و پههلهویش له سهردهمی ئەشكانىدا بەرۆگرى فەرھەنگى ھەموو ئێران بوو و ئەو زمانەش بوو كە ئاڤنستای پێ شهرح ده کرا و دهقی ئهدهبی پێ دهنووسرا و له نووسینی رەسمىدا بەكار دەھىنىدرا. سەير لەوەدايە كە «رەنگە زەرەر قازانج بى» به شیوهی خوی و به پیچهوانهشهوه دهر کهوت «رهنگه قازانج زهرهر بیّ کهوهش لهو زمانانهدا که دراوسیّی فارسی بوون و پهیوهندییان پیّوه ههبوو و له ههر کوییه کی حکوومهت و نووسین و ناوهندی شارستانهتی گەورەي ناوچەكان لەو سـەردەمە كۆنـانەدا بـووبێ، فارسى جێـى زمـانى خهڵکه کهی گرتوتهوه و «قازانجی زهرهربهخش» بووه. بهلام کوردی له دوای لەدەستدانی ناوەندی دەسەلات «ھەمەدان» بۆ ھەخامەنشىمكان، به هــۆى دووريــيهوه له ناوهنــدى دەســهڵاتهوه و نهبــوونى نووسـين و ناوهندی شارستانهتی گهوره له داگیر کاری زمانی فارس دهرباز بیوو و «زهرهره کهی به سـوود بـوو». تـا ئیسـتا بـاس باسـی زمـانه نه ک چـارەنووس و مـافی نەتەوايەتـی، چـونکە کـورد لە پاریزگـاریکردنی زمانه کهیدا زوری له زهمین و خوین و خوشیه کانی ژبان و مهرجه کانی شارستانه تی له دهست دا له کاتیکدا تاجیکی خاوهنی له زهت و خاک و کیانه، ههر وهها ئهفغانی و هندی باکوور. لهم گوشهنیگایهوه کوردی شارهزای رووداوه میژووییه کان زیاتر به زمانه کهیهوه وابهسته دهبی و بخ فارسه کان دهسبهرداری هیچی نابی. بخ فارسه کان، دهستمان له ههمهدان هه لگرت که چه قی ده سه لاتی کورد بوو له ههندی له سهدهی شهشهمی پیش زاین و چهند سهده یه کی پیشتر. دهستمان له رووبهری بهرینی تریش بهردا، تهنانهت ئهولیا چهلهبی که پیش سی سهده بهر له ئیستا ههندی شویتی له ولاتی کورد دیوه، ئیستا سهد کیلومه تر له نیزیکترین خاکی کورده و ووره. ههر وهها به شایه دی ههندی له برا کورده کانی ئیرانمان که تا رووخانی محهمه در زهزا پههلهوی له عیراق پهنابهر بوون، دهستمان لی بهردا و دهستمان له دهسه لات و خوشی و حهسانه وه و تاسووده یی و ههمو و شتی بهردا و تهم دارشتنه کوردییه نهبی که به زارماندا دی به هیچ شتیک تؤلهمان بخ نه کراوه ته وه و به و غایمه له و گومانانه ی ده وریشی ده سبه رداری نابین.

گوتمان فارسی بووه بهروّگری ههموو کهلهپووره ئیرانییه کان ئهوهش به گهیشتنی ساسانیه کان (226 پ ز). خوینه ر سهری لهوه سور دهمیّنی که کهلهپووری ئیرانی ههمووی بو فارسه کان، زمانی دهسهلات گوازرایهوه بهلام دوای ئهوهی له هوّکاره میژووییه کان ورد دهبینهوه، دهبی هوّیه کهی بخهینه روو. نموونه یه کی بهردهستمان لهو بواره دا ههیه که دوو کهس نیسیه لهسهری یه کرا نهبین، ئهوهش ئهوه یه تورکه عوسمانیه کان دهسهلاتیان له زوّربهی ولاته ئیسلامیه کاندا گرته دهست و خوّیان به پاریزه ری ئیسلام دانا و خهلافه تیان کرده پشتاوپشت و داگیر کردنی ئیسته نبوولی پایته ختی بیزه نتی مهسیحیش ناوه ندی داگیر کردنی ئیسته نبوولی پایته ختی بیزه نتی مهسیحیش ناوه ندی

دهسه لاتیانی به هیزتر کرد و کردیانه به لگهی دروستیی ریباز و خەلافەتى خۆيان، لۆرەدا باسى ئەوانە ناكەين. لەگەل ھەمبوو ئەوانەشدا، وه ک ئاقیستا گوازرایهوه لای فارسه ساسانیه کان، کهلهیووری ئیسلام و زانستی قورئان نه گوازرانهوه لای عوسمانیه کان. ئهوهش دوو هـۆی ههیه و پێویست به هوٚی سێیهم ناکا: په کهمیان تهوهیه تیسلام به جلوبهر گی عــارهبییهوه نهتهوهی عــارهبی له دواوه بــوو که خــاوهنی قورئــان و پیغهمبهری قورئان بوو و ههرگیر بو عوسمانیه کان هه لنه کهوت نويته رايهتي عارهب بكهن و عاره بايهتي هرس بكهن و بيخهنه كەلەپسوورە نەتەوەپسىيە فشسوفۆلەكەي خۇپسانەوە. ئەو نەھەنىگە زلە بە هونهری عارهب و زانستی ئیسلام گهوره بوو و ههموو ئهو ماسییانهی قووت دان که له ناو زهریای ئهو هونهر و زانستهدا بوون. زۆری نهمابوو ييخهوانهي ئهوه بقهومي ئهوهش توانهوهي عوسمانيه كان بوو له ناو ئيسلام و عارهبايهتيدا. ليرهدا قسهيه كم بير دينتهوه كه بهر له يهنجا سال خويندوومه تهوه، قسه كهش هي ماموّستاي نهمر مستهفا سادق رافعیی بوو له بارهی رۆشنبیریی عارهبیبهوه له ناو میللهته موسولمانه ناعارهبه کاندا و ده لّی ثهو ولاتهی تهنها عارهب حوکمی بکا عارهبی بوی دەبېتە كەرەسەي رۆشنبىرى و باوەر، لە كاتىكدا، لە مىزووى كۆندا خىللە جەرمانبەكان شارى رۆمايان داگير كرد كە يابتەختى ئىمپراتۆرياي رۆمـانى بـوو، دەسـەلاتيان گـرتە دەسـت بەلام نەيـانتوانى زمـان و فەرھەنگيان بە سەردا بسەيٽنن، بەلْكو بە يېچەوانەوە، چونكە زمان و فەرھەنگەكەيان لە چاو رۆمانەوە لاواز بوو. قسەيەكى لەو بارەپەوە ھەيە و له زهینمــدا مـاوه. «لهرزی میــژوو گرتبــوونی و له نــاو روّمانیــدا كەوتىـوون». خــۆ ئەگەر ھێــزى بــاوەرى ئىســلاممان خســتە ســەر کهلهپووری عارهب و زمانی عارهبی، قسهی ئهو ماموستا نهمره دهبیته سهرهتایه کی باش بو نهوه ی باوه پینین نه گهر تهمهنی عوسمانیه کان دریزتر بوایه تا نهو دهمه ی عاره ب دهسه لاتی کونی خویان به دهست بهینایه تهوه میثروو خوی دووباره ده کردهوه. شتیکی وه ک توانهوه ی جهرمانی له روّمانیدا، له کاتی لاوازبوونی عاره بدا رووی نه دا و شتیکی لهو بابه ته، توانهوه ی تورک و فارس له عاره بدا، له سهرده می عهباسیه کاندا رووی دا نه گهرچی به سهریدا زالیش ببوون. دووریی سولتانی عوسمانی له ولاتی عاره بانه وه جوره پاریز گارییه ک بوو بو نهوه ی نهوی نه توینه و نهوه شه هاشا هه لناگری.

هوّی دووهم تهوهیه زمان و کهلهپووری نهتهوایهتی عوسمانییه کان له بناغه و بنهما و سروشتهوه جیاوازی له گهل کهلهپووری سامیدا به گشتی و عارهبیدا به تایبهتی ههبووه چونکه عارهبی زوّر به هیّز بوو و بوّ ترکی دراوسیّی عارهب زهحمهت بوو ریّرهوی دوورودریّژی عارهبی به راستی بگری تهوهش له بهر روونی عارهبی و شیکردنهوه و رهوانبیّژی قورتان، ههندی لهو تورکانهی که له ناو عارهبدا ژیان، توانهوه و سسهرچاوهی خوّیان لهبیر کرد. جیاوازی کهلهپوور، له دوو رووهوه کاریگهریی گردهبری ههبوو: لیّنهگهرا حوکمکراو له ناو دهسه لاتداردا بتویتهوه و لیّنه گهرا دهسه لاتدار له ناو حوکمکراودا بتویتهوه. تهوهی به سهر جهرمانیدا هات، به سهر تورکدا نههات.

به لام که له پووری ئیرانی که سه رچاوه که ی نافیستا و زمانه که ی بوو، پشتی چول بوو و که س نه بوو بیپاریزی و بیگریته خوی. وه ک گهلیکی بی پهرژین هه رچی ده هات خوی پیدا ده کرد. هیچ سه یر نیبه فارسی ده ستی به سه ر که له پووری هه موو ئیراندا گرتبی، له ده سه لاتی ته خمینییه وه تا ده گاته نه و ده مه ی نه سکه نده ر به سه ریاندا زال بو و و وای رووخانی ماد و گهیشتنی نه وان به ده سه لات، که س نه بو و بو

خوی یاریز گاری له تاقیستا بکا. تهوهش سهیر نییه یههلهوی، دوای شكستى سلوكيه كان بهرانبهر ئهشكانيه كان كه خاوهني يههلهوي و بهروّگری ئاقیّستا بوون دهستی به سهر کهلهیووری ئیراندا گرت و جگه له تهشكانيه كان كهس له تارادا نهبوو. دواي تهومي فارسه ساسانيه كان ئەشكانيەكانيان رووخانىد، ئەوەش سەير نيىيە فارسى دەستى بە سەر كەلەپسوورى ھەمسوو ئيرانىدا گرتېسى جسونكە كەس نەبسوو ململانيسى دەسەلاتيان لەگەلدا بكا. دواي ھاتنى ئىسلام، جارىكى دى ھەر لە سەر کهلاوهی ساسانیه کان، کهلهیـووری ئیـران ههر به تهشیی فارسیی ریسرایه و هویه کهش وه ک خور ناشکرایه، نهوهش نهوهیه هیچ میللهتیکی ئیرانی جگه له فارسی و پههلهوی دهستهخوشکی، خاوهنی رۆشنېيرى و نووسين نەبوو تا بەرەنگارى فارسى بېێتەوە. يەھلەوى بۆ خۆشىي لە سەردەمى بلاوبوونەوەي ئىسلامدا 400 سال بوو سەر بە فارسى بوو و به هيچ چەقتكى دەسەلاتى دەوروبەر پشتئەستوور نەبوو، به لکو له رووبه ریکی به رفره واندا، که هه مووی له ژیر ده سه لاتی فارسیدا وه ک زمانی دووهمی دهسه لات بی خاوهن بوو. رینی تی نهده چوو له باشماوهی ئیراندا شان له شانی فارسی بدا. خوراسانیش که بیشکهی رەسەنى پەھلەوى بوو، ببووە ستانىكى فارسى، و پەھلەويش چ ھيوايەكى نهمابوو. رهنگه گهلی کورد و لهگهڵیشیدا بلوج که له رِوْژاوای ئیرانهوه چووبــوونه رِۆژههلات و باشــووری رِۆژههلات (ئەمه نیزیکـایهتی له كـوردىيەوە روون دەكـاتەوە)، ئەوجـا ھەنــدى كەرت و يـارچەى پهرشوبلاوی زمانی تر لیره و لهوی مابوونهوه که له تووانهوه له ناو فارسیدا دهرباز ببوون. سهیریش نییه زوربهی زوری میژوونووسانی عارهب و ناعارهبی سهردهمه جیاوازه کانی ئیسلام ههموو ئیران به فارسی دابنین و ناوهینانی کورد ماوهیه ک دوای هاتنی ئیسلام کهوتهوه،

ئەوەش ئەو دەمەي كە تەمىي فارسىي ساسانى لە سەر ناوچە نافارسه کانی دەسەلاتی ئیمپراتۇرى ئیران رەوپيەوە. ئەوەش سەپر نیپە دواتر تورک ببینین بهرهو ئهدهبی فارسی دایبشکینن تا ئهو ئاستهی ئەدىبېڭكى تورك نابېنىن لە سەردەمى غوسمانىدا دەستى لە ئەدەبى فارسیدا نهبوویی یا به لای کهمهوه ٹاگاداری نهبوویی له کاتیکدا به دەگىمەن فارس ھەببوو بەرەو ئەدەبى تبوركى دايشىكاندىي ھەرچەنىدە تەرازووى ھيزى عوسمانيە كانيش قورستر بوو، ئەوەش لە بەر ئەوە بوو ئەدەبى نوپى فارسى رەگى قوول بوو و تەمەننكى درپىژى نيزيكەي چوارده سهدهی له پشتهوه بوو ئهوجا تورک پنی ئاشنا بوون. ههروهها له سای کهلهپووری ئیسلامی عارهبیدا پتر گهشهی کردبوو و یهرهی سەندېوو، ئەوەش بە ينى قسەي ھەندى لە شارەزايانى مىدوو كە لىم خوينىدوونەتەوە. فارسىي تازە ئەگەر بە كەلەپىوورى فارسىي ناوەنجى بینسوری، بهو کیــژه گونــدییه دهچــی چــووبیته یــاریس و به دهسـتی «کهوافیر» و بادیکیر و مانیکیر رازیندرابیتهوه. خو ته گهر ههرچی هیز و جوانی له فارسی کوندا ههیه کو بکریتهوه ناگاته دوو بهیتی شانامه یا «زمانی غهیب»ی حافزی شیرازی. لهوهدا مهودای بهراوردکاری نییه له نتوان پهرهسهندني سهرهتاي فارسي و تهوهي لهو دوادواييهدا رووي دا. له گهل عارهبیدا که دواتر له دوای ئیسلامدا بووه زمانی ئهدهب و زانست. عارهبی له سهردهمی جاهیلیشدا، له بواری هیدز و جوانیدا دەسىتەپاچە نەببوۋە و شاغير و ئەدىبان ھەولىيان دەدا شانبەشيانى رەسەنايەتى عارەبى ھەنگاو بنين و بەرەو زمانى پاكژى باديە كە ج وشهى عهجهمي تيّدا نهبووه، بگهرينهوه. قورئانيش كه له نيّوان ئيّمه و جاهبلیدا لهلهیه و لیمانهوه نیزیکه، تا نووسینی نهم بابهته له لوتکهی رهوانی و رهوانبیژیدایه و ههر واش دهمینیتهوه. لهم بوچ ونهوه له باره ی خه الکردنه وه له جوانی فارسی تازه و بینگهردی عاره بی به کون و نوییه وه، پیش ده سال به کوردی نووسیومه که شاعیره کانمان له کوردستانی عیراق و ئیراندا، کاتی بهر له 160 سال له سهر سه کوی فهره زده ق و موته نه بی و ئیبن فارز و سه عدی و حافز و نیزامییه وه دهستیان کرد به نه زمی کوردی، بازیکیان دا ئه گهر له ئاستی سفره وه ئه و بازه بان دابا، نه ده گهیشتنه ئه و جییه ی که پیتی ئاستی سفره وه ئه و بازه بان دابا، نه ده گهیشتنه ئه و جییه ی که پیتی هینت نه وه شیمتی که نابی لهم بواره دا له بیری بکه ین که پیتراویه تیه و نابی له مهر گیر شاعیر و نووسه ری عاره بینویستیان به وه نه وه هه رگیر شاعیر و نووسه ری عاره بینویستیان به وه نه وه نه وه نه و نه نه وه نه و نه نه و نه منه مه ی شیعری فارسی به رن، له بهر ئه وه ی زمانی خویان ئه وه نده ی که ره سه تیدا بووه نه نابی له لایان، لادان بووه له جوانی و ره وانبیزی. لیره دا جیاوازی له بینوان ده سه لایدان، لادان بووه له جوانی و یه وانبیزی. لیره دا جیاوازی له نبوان ده سه لایداری هه ژاری عوسمانی و عاره بی بنده سته ی ده و له مه نبوان ده سه لاید بینوری که له پیورد ده رده که وی، له گه ل جیاوازی هه لویستیاندا به رانبه ر که له پیورد ده رده که وی، له گه ل جیاوازی هه لویستیاندا به رانبه ر که له پیوری فارسی.

کورد ههرگیز نووسینی نهبووه و قوتابخانهشی نهبووه تا فیری نووسینی كوردى بكا و بيريشى لهوه نه كردۆتهوه به كوردى بنووسى، به لْكو به هۆى كڵۆڵىيە ئەزەلىيەكەيەوە بىرى لەوە نەكردۆتەوە نەبوونى نووسىنى كوردي كهمايهتييه... من خهلكانيكم له بيرن به بيرياندا نهدههات به كوردى بنووسري يا بخويندري و لهوهش زياتر له سهر بريارداني زهلیلبــوون دهروم که به ســهرماندا ســهپاوه و قســهیهک له ســهر سوو ککردنی زمانه کهی خویاندا ده گوازمهوه که به فارسی دهیانگوتهوه و نهفامانی کورد دهیانجووهوه: فارسی شه کره و عارهبی زمانی پیغهمبهره و تورکی فهزیلهیه و کوردی رهزیلهیه (وشهکه له رهزیله قورستره بهلّام به وشهیه کی سووکتر گوریم) هیچ گومانم نییه که یه کهم کهس نهو شه کرانهی شکاندووه په کنی بنووه لهو کوردانهی ههستی زهلیلی و چرووکی گهیشتوته بنهبانی ههستی و خهریکه لومهی ئهو جوره کهسانه نه کهم. زانا و دانا، محهمه د ئیبن ئادهم پهراویزیکی بو نامهیه کی خوی له بـارهی چارهسـهری ئیـبن کهمـالهوه و له سـهر شـیکردنهوهی «لا تخشون» له یه کی له مانگه کانی 1205دا نووسیوه و ده لی: سهیر لهوهدایه بیستوومه له سهر دیباجه کوردیه که قسهیان پی گوتووم و بهوهش مهسهله کوردییه که له سهریان دهسهیی که ده لی «وه ک هێلکهیهکی له توێکڵی خو٘ی دهرچووبی». ئهوهی وهک شایهدییهک له سەر كارەساتى خۆ بەكەم زانىنى ئەوانە گوتووە شەرمەزارىيان لەوەدا ديوه به زماني خۆيان بنووسن. بهلام من لايهنگري لۆمه کردنيان نيم ئەوەش بە ھـۆى ئەو ھەسـتە شـاردراوەوە كە مـاوەي بيستوسـێ سـەدە هەسىتيان بە جىاوازىي خۆيان كىردووە تا ئەو رۆژەي ئىلبن ئادەم پەراوپىـزەكەي نووسـيوە. جـگە لەوەش، ئەوانەي نامەيــان دەنووســي و دەفىتەر بە دەسىت بوون، لە شارىكدا ژمارەپان لە ژمارەي پەنجەي

دەست تێپهرى نەدەكرد. ئەگەر بە كوردى بياننوسيبا يا بە زمانى واقواق هيچ نەدەگۆرا و كەس لەو سەردەمەدا بيرى لەوە نەكردۆتەوە ئاخۆ ئەوانە چى دەنووسىن و بە چ زمانێك دەنووسىن. بەلام زانا ئاينىيەكان وانەى عارەبىيان بە شەرحى كوردى دەگوتەوە و كەميان ھەبىوو فارسىيان زانيبىي چونكە لە بابەتى رۆشىنبىريانەوە دوور بوو. تەنانەت ئيبن ئادەمى زانا دەنووسىي و دەلىي كە خۇى بۇ فيربوونى فارسى ئامادە كرد (بۇ تەواوكردنى كەرەسەى رۆشنبيرى ئەو سەردەمە) چووە ھەندى شوينى ئيران و لەوى نىشتەجى بوو تا فيرى بوو. ديارە لەو ناوچەيەدا كەسى دەست نەكەوتووە لەو ئاستەدا بى فيرى بكا بۆيە دەربەدەرى پى باشىتر بووە. ئىبن ئادەم لەو بوارەدا بى وينەيە دەنا خەلكى تر، ئەوەندەي پنى بزانىن، ئەو ھەولەيان نەداوە.

شاعیره کانیش، لهوه تهی شیعری کوردی ههیه، به کوردی نووسیویانه و کهمیّکیان نهبی که به فارسی و عاره ی و تورکی، لیّره و لهوی نووسیویانه، ئه گهر ههموویان کو بکهینه وه سهنگیّکی ئهوتویان بهرانبهر ئهو شیعرانه نابی که به کوردی له دیوانه کاندا نووسراوون.

ئهوهنده ی پیتی بزانین کونترین شیعری کوردی هی بابه تاهیری ههمهدانییه که به عوریان ناسراوه. خاوهنی «تاریخ زبان فارسی» له له لاپهره 38ی بهشی سیّهمدا، له «معجم البلدان»هوه ئهوه ده گوازیتهوه که «نهوشیروان بهغدادی» ناوی شاعیریکی کوردی سهده ی پینجهمی هیجرییه و به شیعریکهوه ناوی دهرچووه و به شهیتانی عیراق ناسراوه، بهلام بهرچاوم نه کهوتووه. عهلی حهریری دهدریته پال سهده ی یانزه و دوای ئهو فهقیی تهیران (۱۵۵۰ ـ 1375 ز) ئهوجا مهلای جهزیری دوای ئهویش ئهحمهدی خانی (1640 ـ 1706)

سهرچاوه کان ئهوهش ده گیزنهوه که کتیبیک بهر له ههزار سال، له سهر دهرهینانی ئاو به کوردی ههبووه که ئیبن وه حشیه دایناوه، ئهمهش کونترین نووسراوی کوردییه که بهر گویمان بکهوی ئهوجا هیچ له بارهی پهخشانهوه نابیستین تا سالی 1000ی کوچی که عهلی ترماخی کتیبینک به کوردی له سهر زمانی عاره بی داده نی له پهخشاندا «عهقیده نامهی کوردی له سهر زمانی عاره بی داده نی له پهخشاندا شاره زووری (1193 ـ 1242ی کوچی، 1779 ـ 1828ز) دایناوه شیعری به عاره بی و فارسی ههیه و ههمووشی سؤفیگهرییه و ههندیکیشی لهو باره یهوه به کوردین «ئیبن ئهلاج »یش شیعری کوردی له سهر باوه باره یه و ناوی «مههدینامه»یه و سالی 1176 کوچی دایناوه

شیخ مارفی نودی شیعری ثایینی به عارهبی نووسیوه و زوربهی پیداهه آلدانه. قامووسیکی عارهبی - کوردیشی به شیعری کوردی نووسیوه ناوی «ئه حمه د»ی کوریه وه که دواتر له تهریقه تی قادریدا تاقانهی سهرده می خوی بوو و به «کاک ئه حمه د» ناوی ده رچوو و له هه ندی هوسه ی خه آلکی باشوور باس ده کرا و ده یانگوت «ثلثه لکاک احمد و اکراده - سیبه کی بو کاک ثه حمه د و کورده کانی». شیخ مارفیش هاوسه رده می مه ولانا خالید بووه و له هه ردوو سه دی دوانزه و سیانزه ی کوچیدا ژیاوه.

به لام شیعری کوردی که به و دواییانه له دیواندا بلاو بوونه وه، له بواری سۆز و ههست و وهسف و شتی له و بابه تانه بوو و دوایی شاعیره کان له کوردستانی عیراقدا و له سهرده می عهبدولره حمان پاشای باباندا که سالّی 1228ی کوچی دوایی کرد خزانه ناو کاروباری دنیاوه. هه رله سهرده می ثه و دا نالی و سالم و مسته فا به گی ساحیبقران که نازناوی «کوردی» بو و که می له دوای دووه که ی تر ه وه بو

دهرکهوتن، ئهوجا حاجی قادری کوّبی و شیخ پهزای تالهبانی و زوّری تر پهیدا بوون. ئهوجا حاجی تا نهزمی کوردی بلاو نهبووهوه، شاعیرانی وهای کورد دهرنه کهوتن دیوانیان ههبی و یه ک دوو بهیت یا یه ک دوو شیعر له سهرجهمی ناوچه کهدا جیّبی هیچ ناگریتهوه و له هیچ زمانیکدا گورانکاری ناکا. ئهوهش دهلالهتیکی قبوول لهوه ده کا که به پیریوه به راید و به سهرهتای به به به به که ده سایمانی له سهرهتای بیسته کاندا، له یه کهم پوژیهوه به کبوردی ده سایی پیی کبرد و پوژنامه کهی و تهنانه ت نامه تایبه تیه کبانی شیخ مهجمود لهو سهردهمه دا و نامه ی خه لکی تریش به گشتی به کوردی ده نووسران و سمایل ئاغای شکاکیش که نازناوی «سمکو»ی ههبوو له ورمی دواتر سمایل ئاغای شکاکیش که خیهادی نه تهوایه تی کبرد و دوایی وه ک پهرایی و دوایی وه که همیشه به کوشتنی کوتایی هات، پوژنامه کهی، که بیری خوی تیدا بلاو ده کرده و به کوردی بوو.

دیارده ی نهبوونی نووسینی کوردی له سهرده مانیکدا که نه ته وه کانی تیدا له ناوده چوون، له پهیوه نادی فه رهه نگییه کاند! کیشه ی بو به جسی هیشتوین و ئیستاش به ده ست ئه و کیشانه وه ده نالیّنین و ئه وه نده شکه گهوره ن مه و دای ئه وه ناده ن کورد له داهیّنانی کیشه دا ئه وینداری خوّی بکا. زوّر به لامه وه ناخوّش بووه که دیومه له گوفاریکی کوردیدا وشهیان له نووسینمدا لابردووه یا گوریوه چونکه گومانیان کردووه فارسی بووبی و ئه و ترسه شیان بو ئه وه گهراندو ته وه گوته گوت له سهر فارسی بووبی و ئه و ترسه شیان بو ئه وه به وسوشتی خوّم وشه ی له و بابه ته ی نووسه ری تر هه بووه. من هه ر به سروشتی خوّم لایه نگری ئه وه نیم ده سبه رداری و شه ی باو بم چونکه هه موو و شه یه کی به ربلا و له سهر زاری خه لّکی کورد له لایه ن منه وه به خیرهاتن ده کری به ربو و شتی نه بی هیچیان جیا ناکه مه وه: یه که میان ئه وه یه ثاوازه که ی

کوردی نهبی و له قورگدا توند و تیژ بی. ئهوی تریشیان ئهوهیه له ئاخاوتنی کوردیدا بتفیندریتهوه، خوّم لهوهشیان لادهدهم با کوردیش بی. ئهوی تهماشای قامووسی عارهبیه کان بکا دهبینی قامووسی زمانی ههندی زمانی تری لهخو گرتووه و ههندیکیان به رهو کوچیان کردووه و نهماون. ههر وشهیه کی له ئاقیستادا ههبی کوردیه و بوونی له ئاقیستادا به بی هیچ دهمه ته قییه ک به نگهیه بو رهسه نایه تی ئه و وشه کوردییه و به بی هیچ دهمه ته قییه ک پیی ده چی، جا له زمانه ئیرانیه کانی تردا ده رکه و تبی یا ده رنه که و تبی.

بو رمواندنهومی گومان و نموونه له سهر ئهومی که گوتم، کورد دوو وشهی بو «رمش» ههیه. بهشیکی کورد «رمش» به کار دینی و کهس نازانی سهرچاومی چییه و کهنگی و چون پهیدا بووه. بهشیکیشی «سیا» به کار دینی و وشهی تر له جییدا نازانی، ئهم «سیا»یه له «سیاه»ی فارسییهوه نیزیکه و ئهومش سهیر نییه چونکه له ئاقیستادا ههیه و له کوردیدا له «رمش» رمسهنتره. ئهومی جیی داخیشه مالی خومان له ناو مالاندا به سهر ناکهینهوه... ئهمه دهلیم چونکه زور لهوانهی «رمش» به کار دینن نازانن سیا کوردییه و له کوردیدا رهگی ئهومنده قووله، له به به ایمان نازانن سیا کوردییه و له کوردیدا و گه نهومنده و وله به به هی بونیهوه له ئاقیستادا و ئهم پهیوندیهش بو کوردبوونی ئهو وشهیه بهسه.

ئهوانهی سیا به کار دینن، مالیان ئاوا بی دهسبهرداری نهبوونه و «سیایی»شیان لی داتاشیوه که لستهی کرین و فروشتنی بابهت ده گهیهنی. فارسه کان به و واتایه «سیاهه» به کار دینن و له و داتاشینه دا له کروردی جیا دهبینه و بیا هه ر وا بیکهن. ئه گه رئیمه دهسبهرداری «سیایی» بین وشهیه کی تر نابینین جیگای پر بکاته وه چونکه له «رهش» هیچمان به و واتایه دانه تاشیوه و هویه کهش ئه وه یه و شهیه کی تازه یه و دوور نییه پهیوهندی به «ره ژوو» وه وه ههیی

چونکه وشه که، ناوه که و واتاکه له خوّیدا کوّ ده کاتهوه. به لام تهمهنی وشه کهی دی بو سهردهمی تاقیّستا ده گهریّتهوه که دووههزار و شهشسه د ساله و چهند سهدهیه ک پیشتریش که سهرهتاکهی نازانین به لام له سی ههزار سال پتره. خوّ ته گهر کوردینک له ترسی ته لهی فارسی بتوانی واز له «سیا و سیایی» بیّنی، ده توانی سبهی وامان لی بکا ده سبه رداری لووتمان بین تا جیاوازیمان له گهل فارسدا زیاتر بی و مهوجا سامانی نوکتهی میلله تان ده و لهمهند تر ده بی و «کورده که! کوا ته که پیووت؟»یش ده چیّته سهر «کورده که! کوا گویچکه ت؟»...

 باپیره گهورهی بنهمالهی حهیدهری و مهلا ئهفهندی ههولیّر به هوّی سوور بوونی شا ئیسماعیلی سهفهوییهوه بو گوْرینی مهزهبیان، خوّیان له مالُ و حالی خوّیان دامالاند و کوردستانی ئیرانیان بهجی هیشت و ویژدانی خوّیانیان دهرباز کرد. ئهوهی ئهوان کردیان سهیر نهبوو چونکه پیّمان سهیر نییه مروقی نیهتراست له سهر مهزهبیکی سیاسی وا سوور بی که نه پهرستراوی تیدا بی نه بههشت و نه ئاگر. له ناوهراستی چلهکانی سهدهی بیستدا کارهساته که دووباره دهبینتهوه و لاپهرهیه کی تری چارهنووسی کورد به ههلواسینی قازی محهمه و خهلکی تر له خزمه کانی له گوّره پانی «چلچرا دیسوار حرک»ی مههاباد داده خریتهوه و ئهوانیش دهبنه قوربانی خوّ ههلواسینیان به ریشووی مانهوهی نهتهوایه تیهوه. قازییش نووکی ئایینی بنهمالهیه کی گهوره بوو مانهوهی داخوازی مانهوهی ده کوردستانی ئیراندا که سهر کردایه تی برزووتنه وهی داخوازی مانهوهی ده کرد و لاوانی خوینگهرم و کوردی خاوهن کهرامه بهشدارییان تیدا ده کرد و به ده م ددانی مشاری میژووه ههلوه رین.

باسی مامه حه مه یی له ده رباردا، ده رگایه ک له سه رهه ندی رووداوی زمان ده کاته وه و رمنگه زانینی سه رجاوه ی وشه یه کی به کارهیندراو له نیسوان دوو نه ته وه ی ره گه زجیدادا به زه حصمت بناسریته وه. نه و پیوانه کاریانه ی خه لکی سه ربه و شه په نای بو ده به ن نه وه یه گوشه ی ده سه لات و ملکه چییه وه بروانن چونکه زور جار، هه رئه وه شه پاوه پوان ده کری، که و شه له سه ره وه به ره و خوار، واته له ده سه لاته وه به ره و ژیر ده سه لاته وه به ره و رواری یواری و له سه رکه و تو وه وه به ره و دور او داده به زی دوور و به یوان عاره ب و فارسدا، سه رکه و تنی چه ندین سه ده ی دوور و دریژی هه خامه نشی و پارتیه کان و ساسانیه کان به سه رعیراقدا بو ته جنی باوه ری نه وه ی که و شه ی نیرانی بو عیراقی سامی گواز راونه ته وه.

زانا زمانەوانەكانى ئىسلام زۆربەي ئەو وشە ھاوبەشانەيان ژماردوون كە له ننوان فارسی و عارهبیدا ههن و به پنوانه و دهستووری عارهبیان له گهڵـدا نـاکرێ له بـواري شـيکردنهوه و خواسـتنهوهدا ئهوهش به پێـي باسای دابهزین له سهرهوهرا. کاتی هنوش له سهردهمی تیمهدا و له ههموو بواره کانی دید و پیوانه کاری تازهبابهتی پیّوانه و تهنجامگیری و تونزینهوه له بواری زماندا کرایهوه، دهرکهوت زور لهو وشانهی کهله سەر فارسى حسيب دەكران لە بنەرەتدا بابلى يا ئەكەدى يا ئاشوورين و هەندىكبان سۆمەرىن و مامۆستا تاھا باقرى خوالىخۇشبوو كتىبىكى لە سهر ئەو وشانە نووسىي ـ رەنگە نەختى بەرفرەوانى تىدا كردېي ـ سەرجاوە نافارسىەكانيان و رەچەلەكيانى ئاشكرا كردووە. ئاشكراپە بوونى ســهرحاوهي ئهو وشـانه له ئه كهدي و بابلــدا به لْگهيه كــي نــوێپه بـــق گواستنهوهی وشه به ئاراستهی سهرهو خوار و جیاوازی تهرازووی هیز له نیّـوان فارسی لاواز له سـهرهتادا له گهڵ شارسـتانهتی رهگـداکوتاوی عيراقي ئهو سهردهمانهي سامي و سۆمهريدا ئاشكرايه. له لاپهره 204 و 205ى بەشى يەكەمى كتيبى «تاريخ زبان فارسى»ى ناوبراودا ئەوە دەخوپنىنەوە: ئەو كاروبارانەي بە بەرپوەبەرايەتى دەسەلاتى سەردەمى ههخامهنشیپهوه وابهسته بوون، به ئارامی دهنووسران و ههندی بهلگهنامهی بهریوهبهرایهتی ئهو سهردهمه که دهست کهوتن، به ئارامی له سهر پیست نووسرابوون و هی کوتاییه کانی سهدهی پینجهمی پیش زاین بوون، ههروهها له کوشکی شاهانشای ههخامهنشی له تهختی جەمشىيد نيتزيكەي سىپى ھەزار لەوجە قىور دۆزرانەوە كە بە زمانى عيلاميي نووسرابوون، ئەوەش بەوە ليكدەدريتەوە كە دەسـەلاتدارى ههخامهنشی له سهرهتاوه و تا ماوهیه کی دوور و دریژ توانایه کی تهوتوی نەبووە ژمارەيەكى وا لە نووسەرانى فارسى كۆن كۆ بكاتەوە بەلگەنامە

ئیمپراتۆریه کان تۆمار بکهن که له ماوهیه کی کورتی سهرسوپهینهردا پهرهی سهند، له بهر ئهوه به ناچاری پهنایان بۆ نووسهرانی میلله تای دی برد که لهو بواره دا شاره زاییان ههبوو. تا دوای قادسیهی یه کهم که زمسان گورا و بارودۆخ تیکچوو و کهله پوری قورئان ههرچی کهله پوریکی کۆن ههبوو و هاته پیشی رایمالی. دهبینین فارسی شانازی بهو وشانه وه ده کا که چوونه ته ناو فارسییه وه و تهنانه عاره بهخوشیان به ده گمه ن به کاریان ده هینا و لهم سهرده مه دا و له ویستگه ی به نزینی فارسی لافیته ده خوینینه وه لینی نووسراوه: استعمال دخانیات اکیدا ممنوع است.

زمانی کوردیش لهو بواره دا وه ک زمانه کانی تره و ژماره یه کی یه کجار زور لهو وشه عارهبییانه ی تیکهوتن که پهیوه نسدییان به باوه پ و خواپه رستی و زانستی ئیسلام و سهرجهم پوشنبیرییه وه هه یه و به کارهینانیان بو کهس که مایه تی نبیه بو ثه وانه نه بی به ره نگاری باو ده بنه و خوشبه ختانه له هه ندی پرووی به خته وه، فه رهه نگی کوردی له و ده مه و که له زمرده شتی جیا بووه وه و به هوی دوورییه وه له چه قی ده سه نام تی به نام بینه و شارستانه تیه و و به رله وه ی پهیوه نست دا که فارسییه وه هه بی، له ئه نجام دا قامووسی ثه و و شانه ی له ده ست دا که پهیوه نسدییان به ئیایینه کونه کهیانه وه هه بسوو و ئه گهر وشه ی وه کی بهیوه نسری کورد، له خه و نیشدا نازانی ثه وانه سی چینی کومه نگان و له پروشنبیری کورد، له خه و نیشدا نازانی ثه وانه سی چینی کومه نگان و له وشه ی «ئه رته و نه و مه به سیربازی ده گهیه نی، سه ره تاکهی وشه ی دووه مه و سیده میش سه ره تای «کشاورز»ی فارسی که سه ربازی ده گهیه نی، سه ره تاکه و وه رزیر. به نزم یه که میان، ئاشکرایه له وه وه ها تووه که له سه ره تای ثه م

باسهدا باسهان کرد، haurva که واتای «تهواو – کامیا» دهدا و ههمان «ئیسرق»ی کوردییه. ئهو وشانه له ثاقیستای تازهدا ههن به لام «gatha» که کونترین بهشی ثاقیستایه، به شیوهیه کی دی هاتووه و زیاتر جیّی ئهوهیه کورد به زمانه کهی خوّی رازی بی، چونکه وشهی یه کهم «airyama» به واتای هاوری، ههقال و ههمان وشهی «یار»ی کوردی نوییه. دووهمیش «dutush» دقه ثیتوش» بی به ههمان واتای «توردی نوییه. دووهمیش «dutush» دووهمیش «و وهخته هاوتای «خوّیهتی» بی به ههمان واتا و دوومیش verezeno قهرهزهنو به واتای «وهرزیّر»ی کوردی به دهنگ و واتاوه. وشهی agatha خوّی له بنه په تدا دوعا و نزا ده گهیهنی و دهنگ و واتاوه. وشهی درهیی دهوروبهری مهخمووردا بوّته «گاس» به واتای بانگردن و «ث» له کوردیدا بزر بووه و وهرگهرا و ئه گهر کورد له واتای بانگکردن و «ث» له کوردیدا بزر بووه و وهرگهرا و ئه گهر کورد واتای بانگردن و «ث» له کوردیدا بزر بووه و وهرگهرا و ئه گهر کورد ولی بانگردن و «ث» له کوردیدا بزر بووه و ماره برانم دهنگی «ث» له ولاتی کورددا تهنها له ناوچهی ههوراماندا ماوه تهوه. له بارهی ئهم وشانه و بگهریّوه بو «مزدیسینا و ادب پارسی ل 178 به لام دره هنانیان سهرنجی خوّمن.

ئهوه ههندی ببوو له لایهن و پهراویدی پهیوهندی نیروان کوردی و ناکوردی زمانه ئیرانیه کان به فارسییهوه، له گهل کهمی له پهیوهندییه جهوههرییه کانی نیوانیان و ئه گهر لیکولهرهوهیه ک به قوولیی و فرهوانی ورد بینهوه سهرنج و ههوال و وانهی سهیر و سهمهرهی زوّر دهست ده کهون و ههموویان گومان ده پهویننهوه و خهیال ئاشکرا ده کهن کوشنده ترین شت له میژووی کورددا ئهوهیه ده ربازبوونی زمانه کهی له چنگی فارسی به نرخی چارهنووس ئهنجام درا که 25 یا 26 سهده درید شری کیشا. ئهمروش کوشنده ترین شدی زمانه کهی ئهوهیه درید وی کیشا که سهده درید وی که له راستیدا بینتاوانیه کهی له ترهمت به پاککردنه وه یه که به پاستیدا

کهوڵکردنێتی و بهوهش کورد به ههوهسی خوّی تهرمی زمانه کهی خوّی دهداته فارسی و لهوه خاترجهمی ده کا که به درێژایی مێژوو نهیتوانیوه کوردی سهربرێ.

دوای ئهوهی ههندی مهسهلهی ئاقیّستا و زمانی فارسی باس کران، قسه کردن له بارهی پههلهوییهوه تویّشهبهرهی کهممهسرهفتر دهبیّ چونکه له توییّ قسه کانماندا باس و ئاماژه بو پههلهوی ههبوون.

ئەوەي لە بارەي ئەو زمانەوە نەگىۆرە، ناوەكەيەتى كە لە سەرچاوەي کونترهوه هاتووه و له نووسینی فارسی کونیدا به شیوهی «یرتو پەرتەوە» بە ناوچەي خوراسانى ئەمىرۆ گوتراوە، كە كەوتۆتە باشوورى خـۆرھەڵاتى وڵاتـى فارســەوە و ئەوەش ئەو خـاكەيە كە حكــوومەتى ئەشكانى لە ناوەراستى سەدەي سێيەمى يێش زاين تێيدا وەک زلهێزێک رسکا و سلوکیه کانی تیکشکاند. ئاشکرایه دوای ئهوهی دهسه لات کهوته دەست ئەشكانيەكانەوە (ناوەكە بۆ ئەشك يا ئەرشاك دەگەرىتەوە كە به سلهر سلوکیه کاندا سلهر کهوت) 250 ب ز زمانه پههلهوییه کهیان بههيز بوو (وشه که له پهرثهوهوه گۆراوه) زمانه که له ههمان کاتدا بووه زمانی دنیا و دیس جنونکه تهوهی دهستهلاتی دنیایی ههبوویی لهو سـەردەمانەدا دەسـەلاتى دىنىشـيان دەدايە يـالْ خۆيـان. ئەوەي بەلْـگە نەوپسىتە ئەوەپە يەھىلەوى بە چەنىدىن سىەدەي دوورودرىئ بەر لە دەسـﻪلاتى ئەشـكانيەكان شانبەشـانى ئاقىسـتا و فارسـى كـؤن بـوونىكى تۆمىسار كراوى ھەبسوو، تا دەگەپشتە سەرچاوەكەي لە خسپلە هندوئهوروييه كان كه وه ك ههموو گهله تاريه كان و تهوروييه كان له یه ک ئاستدا بوون چونکه گهلینک نهبوو له یه کهم و دووهم دابراندا له په کي له زمانه کونه کاني ئهو گهلانهوه گهشهي کردېي. ليکچووني شيوازي تومار كراوي يههلهوي و يارسي و ههخامهنشي له ليكچووني نیّـوان پارسی ههخامهنشی و فارسی نـویّ زیـاتره و ته گهر فارسی بگهرایه ته وه دهستی ده سه لات و میراتی که له پووری ئیرانی یه کجار زور زه حمه ت ده بوو ئه و پردانه دروست بکا و له گریندانی په یوه ندی نیزیکایه تی نیزوان فارسی کون و نوی به رده وام بی چونکه ئه گهر فارسی به بی حکومه ت و تومار کردن بمابایه ته وه ده بووه چه ند شیوه زار یکی لیکدابراوی جیاواز و جیاوازییان هه نده ی جیاوازی ئاشکرای نینوان کوردی سه رده م و ئافیستا، بگره زیاتریش ده بوو: ثه وه ش له به رئه وی فارسی بنه چه یه کی تومار کراوی کونینه ی نییه تا له گه ل پاشماوه ی ئافیستادا به یه ک بپیورین و چوارسه د و شه له کوی و 83000 و شه له کوی؟ په یوه ندی کونی ئه م شیوازانه له کوی و هی تازه یان له کوی؟ کوا په یوه ندی نیوان ئه م و شه کونانه ی خواره و هه گه ل و شه ی نویدا:

شێوازی کۆن	شێوازی نوێ	واتایان به کوردی
idiy ئيدى	برهو	بڕۆ
ئەداتوڤ adatuv	برەوەد	با برِوات
مەنياھەئى	بيەندىشى	بير بكەوە
ئاھەم	بودهم	بووم
پەتى پيە خوڤا	خودرا نیگههدار	ئاگاداری خۆت بە

بۆ ئەوە تەماشاي لاپەرە 234 و 235ي تارىخ زبان فارسى ناوبراو بكە.

ته گهر بشی تهو وشانه بو فارسی کون بگیرینهوه، دهشی بو ههر شێوازێکی دی بیانگیرینهوه ههخامهنشی نهبی که لهو سهردهمهدا بووه. له راستیدا، به ینی بوچوونی زوربهی نووسهره ئیسلامیه کان، فارسی و پههلهوی تیکهلاوی په کتر پوونه و ههندی لهو نووسهرانه په کسانی کردوون و هی تریان فارسییان دابهش کردووه و پییان وایه پههلهوی به شیکنتی و هیی تریشیان به لایه کی تیردا چیوونه که ئیره جینی باسکردنی نیبه و کهمیکی زور کهمیشیان به دوو زمانی جیاوازیان داناون. پەھلەوى، خەتىكى تاپبەتى بۇ نووسىن لە ئارامى داتاشى. ههخامهنشیه کان خهتی بزمارییان ههبوو به لام له بهر زهجمه تی به کارهنانی نهو خهته، نهوانیش پهنایان بو نارامی برد. نهوهی تا نبستا له بەڵگەنامەي يەھلەوى سەردەمى ئەشكانيەكان دەست كەوتبووە، زۆر کهمه و ههره کونه کانیان دوو «گریبهند ۔ قهواله»ی تالوویرن و له ھەورامان دەست كەوتوون (ھەورامان ناوچەيەكى كوردنشينە كەوتۆتە ههردوو بهری سنووری نیّوان ولاتی فارس و عیراقهوه و به تهنیشت ههڵهبجهوهیه، له یاریزگای سلیمانی) میدژووی ئهو دوو گریبهنده سوّ په کهم سهدهي پ ز ده *گهر*يتهوه و کونه کهيان هي ساڵي (88ي پ ز)ه و تازه کهشیان ریّی تی دهچی سالّی (12 ی)پ زیا (88ی)ز نووسرایی (تەماشاي ل 251 و 252ي كتيبي تاريخ زبان فارسي بكه). يەكەميان لە بنهرهتدا به یوّنانی نووسراوه و وشهی یههلهوی له پشته کهی ههن، دووەمىشىيان ھەمبووى يەھلەوپىيە و ئەوەش بەلگەيە بىۆ ئەوەي زمانى سلوكي لهو سهردهمهدا به كار نههێندراوه. بهلام ساسانيه كان ماوهيه كي دوور و دریـْژ له سـهر به کارهینانی زمان و خهتی یههلهوی مانهوه و شوینهواری زورمان لهوانهوه یی گهیشتوون. کهچی خهتی یههلهوی داتاشراو له ئارامي به جوري گوردرا ههندي له زهحمهتييه کاني که له خویندنهوه دا ههبوون لاکهوتن و ئهو شیّوه گوراوه لای ساسانیه کان بیووه خهتی به کارهیندراو. پههلهوی به خوّی، به پیّی بوّچوونی زانا ئیرانیه کان بیووه دوو بهشهوه: یه کهمیان ئهو پههلهوییه بیوو که له نیاوچه کهی خوّیدا، که کهوتبووه باکووری روّژهه لاتهوه، به کار دههیندرا. دووهمیان ئهو پههلهوییه بیوو که ولاتی پیارس، له باکووری روّژاوای ئیّران به تهنیشت ئهو فارسییهوه بوون که زمانی ئاخاوتنی ثهو ولاته بیوه، به کار دههیندرا. ئهم پههلهوییه به «پارسیک» نیاوی دهرچووبوو تیا له پههلهوی یه کهم و زمانی فارسی که سهرچاوه کهی ههخامه نشی بیوو و پهرشوبلاو بیووه و به فارسی که سهرچاوه کهی ههخامه نشی بیوو و پهرشوبلاو بیوه و به فارسی نوی دهناسری جیا بکریتهوه. جیاوازی پهرشوبلاو بیوه و به فارسی نوی دهناسری جیا بکریتهوه. جیاوازی نیوان پههلهوی (ناویان نا پههلهوانیک) و «پارسیک» زوّر کهمه بهلام ههیه. بو روونکردنه وهی ئه و جیاوازییه پهنامان بو ئهم رستانهی خواره و بیرد که همی پارسیک و پههلهوانیین و له شیوینهواریکی ئهرده شیر بابکانه وه (دامه زینه ری دهوله تی ساسانی 226ی پ ز) گوازراونه ته وه.

- 1. پتكرا اين مزديسن بغ ارتخشتر
 - 1. پتکر ام مزدیسن بغ ارتخشتر
 - 2 شاھان شاہ ایران کی چھر
 - 2. شاهین شاه اریان کی چهر
 - 3. هیچ یزدان پس بغ پاپک شاه
 - 3. هیچ پزتان بوهر بغ پایک شاه

یه کهم شینوازی ههر رسته یه ک پارسیکه و دوومیش په هله وانیکه. واتاشیان: تهمه پهیکهری شایه، مهزدیه سنا، تهرده شیر، شاهه نشای تیران... هتد. رسته کانیشمان له ل 255ی کتیبی تاریخ زبان فارسی، به شی یه کهمه وه گواستؤته وه.

دوای گریبهنده کانی ههورامان نووسین و به لَگهنامه ی زورمان دهست کهوتوون، لهوانه، کتیبی کارنامه ی تهرده شیر بابکانه و «تهردافیرافنامه» و زهند تافیستا و کتیبی تایینی تری زهرده شیتی و مانه وی له گه ل شوینه واری تهده بی دهره وه ی بازنه ی تایین، وه ک ده سه لات و میژووی تیکه لی داستان و شتی تر...

رهنگه که لکی ههبی لیره دا نهوه بلیین که «زهندنافیستا» تهفسیری پههلهوی سهردهمی ساسانیه کانه و بخ ثافیستا کراوه و «شهرحی نافیستا» ده گهیهنی و لیکدانهوه کهش له «zanti» ده گهیهنی و لیکدانهوه کهش له «dan» دهن»ی پارسی کون بهرانبهریتی که واتای زانست و زانیاری ده دا و ههردوو وشهی «زهن و بهرانبهریتی که واتای زانست و زانیاری ده دا و ههردوو وشهی «زهن و دهن» به شیوازی خویان دابهزیون و له کوردیدا بوونهته «زانین و دان» که له ثافیستاوه گوازراونه ته وه بنیشانهی جیاکهرهوهی «د»ی سهره تایه وه هاتووه. پهگیش له ههردووکیاندا «زان و دان» و ئاشکرایه پههلهوی به هیشتنهوهی «ز» له «زهند»دا هاوبهشی کوردییه. یه کی له خهسله ته هاوبهشه کانی پههلهوی و کوردی نهوه یه کرداری پابرده له پههلهوی و شیوه زاری باکووری کوردیدا به پیشخستنی جیناوی بکهر به سهر کرداردا و ثینگلیزیش له ههمو کرداره کاندا وا ده کا. نهوجا کوردی و پههلهوی و پههلهوی و کرداردا وا ده کا. نهوجا داها توودا دوا ده خهن و ههمو و زاراوه کوردییه ناسراوه کان لهوه دا وه ک

هه لنه که و تووه له و لایه نه ورد بیمه وه و رای گرده بیری له سه رده ربیم به لام ئه و دوو به رانبه رهی سه ره وه له وه دا بی به لگه نین که سه ربه هه و رامین چونکه ئاخاوتنی روّژانه ی ئاسایی خه لک تومار ده که ن خه سله تیکی ره سمییان نییه تا ئه و گومانه بکری که به زمانی بینگانه بویان نووسرابی. ئه وه ی نهم بوچوونه م پتر پشتئه ستوور ده کا قسه یه کی شه مسه ددین محه مه د کوری قه یس ئه لیرازییه که له کتیبی «المعجم فی معاییر اشعار العجم »دا نووسیویه تی و وه رگیرانه که ی ده بینته: خه لکی عیراقم دیت سه رگه رمی دارشتنی ئاوازی ئه ده بیاتی فه هله وی بوون و عیراقم دیت سه رگه رمی دارشتنی غاوازی ئه ده بیاتی فه هله وی بوون و ته ناده تی به ئاوازی که دری «فارسی» در و ده روونی ده هه ژاندن، وه ک:

لحن اورامن و بیت پهلوی زهخمهء رود و سماعی خسروی

نیسوه ی یه که می به یسته که واتسای «ئیاوازی ههورامی و به یتی په هلهوی » ده دا، پنداهه لّدانی تندایه بو ئاوازی ههورامی و ئاسان نییه ئاوازی گورانی له وشه کانی جیا بکریته وه و ئه گهر په هلهوی لهوه زیاتر بلّو بووبیته وه له ههورامان گیری خواردین ئهوه رینگر نییه له بهرده م ئهوه ی زمانی ههورامان په هلهوی بیووبی و ئیاوازه که سیم چاوه ی نهوه ی زمانی ههورامان په هلهوی بیووبی و ئیاوازه که سیم چاوه ی

ههورامانییه و زمانه کهش زمانی گشتیی خهلکی ولاته و ئاوازیش تابيەتمەندىي ناوچەكەيە، وەك بلنى: فلانە كەس شىغرىكى غارەبى بە ئاوازی شامی یا قاهیری یا بهغدایی گوتووه. ئهوجا ههورامان ناوچهیه کی بهرین نییه و به دهسه لاتداریی ناوی دهرنه چووه تا ئاوازی ئهوهنده بهناوبانگ ہے زمانی تر سواری سهری ہے. له ههموو حالیّکدا، ئهو سەرسورمانە دەمىنىي كە ئاوازى ھەورامانى بلاو بىنتەوە و بەناوبانىگ بى تا شیعری زمانیکی تر تهواو داگیر بکا. لهم رۆژگارهی ئیستادا ئاوازی تايبهت به خوی هه يه و وهها ناوی پيوه دهرچووه هيچ جينه کی تری ئەم جيهانە تاپپەتمەندى واي لە ئاوازدا نېپە. ئېستا مەوداي ئەوە نېپە باسى تايبهتمهنديه كانى ئهو ئاوازه بكهين كه لهرهيه كى تيدايه هيج قور گێکی تر، ئه گهر له گهڵيدا رانههاتبي يێي ناوهستي تا ده گهينه ئهوهي بپرسین ئاخۆ رینی تی دەچی لەرە له ئاوازی فارسی سەردەمدا كە تايبهتمهنديي خــۆي ههيه، له ئـاوازي ههورامـان وهريـانگرتبي،؟ له کوردستاندا، به ههموو بهشه کانیهوه له شیوهی نهو ناوازه نییه! زهرهری نییه ئهگهر بلّیم بهشیّک لهو شیّوه تایبهتییهی ههورامان له دهنگی ليهاتواني ئاوازي عيراقدا به بچراوي دەردەكەوى به تايبەتى له دەنگى نهجمهددین شیخلی و به شینوهیه کی کهمتر محهمهد گوبانچی و له ههندیکی تریشهوه به شیوهیه کی خنکاو و کهرخ و گر و ماندووبوون دەردەكەوى كە توانـاي دەرھېنـانى كەمترىـان ھەيە. لەگەڵ ئەوەشــدا الله ته که لو لنکولننهوهی فرهوانتر به کراوهیی دهمینیتهوه تا به ئەنجامىكى گردەبىر بگەيىن. ئەنجامى وردېبوونەوەش ھەرچىيەك بىي گهرد ناخاته سهر ههورامان و له شتیکدا لوّمهی ناکری که له میروودا، به شیّوهیه ک له شیّوه کان رووی داوه و کوردستانی له یشته و زمانی کوردی به پاکژی و پتهوی و سهربهخویی لینی دهرهاتووه، جگه لهوهی

که پههلهوی فارسی نییه و سهرجهمی باسه کهش شارستانه تییه له گه ل ههندی تیشکدانهوه دا و چینویست به دلهراوکی ناکا.

له پهنا و پهسيّوى خويندنهوهمدا بو پههلهوى بينيومه، وه ک خه لّکى تريش ديويانه، وشهى زور ههن، هاوشيّوهيان له کورديدا لهو شيّوانه ههيه و نهمزانيوه له فارسيدا ههيى، يا شيّوهيان له کورديدا لهو شيّوانه نيزيکتره که له فارسيدا ههيه. دياردهيه کى ترى هاوشيّوهم زانى که له ههندى شيّوهزارى کورديدا له کوردستانى عيراق کرداره کان له سهر شيّوهى پههلهوى ده گۆريّن به تايبهتى ئهوانهى دهنگى «د» به دواياندا دى، ئهو شيوهزارانه له برى «کردن و مردن» دهليّن «کرتن، مرتن». بي گومان فردبوونهوه ههندى پووى ترى لهو بابهته له نيّوان شييّوهزاره کوردييه کان، يا ههنديّکياندا له گهل پههلهويدا دهرده خا، ئهوهش به هيّى گوردييه کان، يا ههنديّکياندا له گهل پههلهويدا دهرده خا، ئهوهش به هيّى گهرانهوهيان بيّ يه سهرچاوهى ئيّرانى و نيزيکايهتيشيان له يه کترهوه، شيّکى تريش ههيه کوردى و پههلهوى کوّ ده کاتهوه و لهو دووهدا نهبى شيّکى تريش ههيه کوردى و پههلهوى کوّ ده کاتهوه و لهو دووهدا نهبى شيّهوه نييه:

ته و دراوه هاوبه سهی نیوانیان، تافیستایه که یا کوردیه و له خاکی په هله ویدا، له خوراسان ده رکه و تووه یا په هله وییه کی کونه و به زمانی کوردی قسهیان پی کردووه و پهیوه ندی نیوانی له گهل کوردیدا له و ده قه تاینیانه دا به رده وام بووه که کورد باوه ری پینان هه بووه. ته مه راستیبه کی گه وره یه و که س تاوری لی ناداته وه چونکه ته و ده نگه زور کنزه که هه ق وایه به رز بینته وه. نه په هله وی قسه که ریک به ناویه و هه یه له خاکی خوراسانه وه ده نگ هه لبری و نه کورد که س گوی له هه یه له خاکی خوراسانه وه ده نگ هه لبری و نه کورد که س گوی له ده نگی ده گری ته گه رده نگیکی لیوه بی که تا تیستا شتی وا نه بووه.

کوردی به زندوویی ماوهتهوه به لام پههلهوی شوینهواری سهربهخوی نهماوه له فارسی جیا بی و به هیوی گواستنهوه دهسه لاتهوه بو فارسی کان، ههموو ئهو زمانانهی نووسینیان ههبوویی له سهردهمی ساسانیه کاندا بوونه به شینک له کهلهپووری فارسی و خوراسانیش، به خوّی و کهلهپووریهوه له ماوهی چوارسهد سالدا کهوته بهر دهستیان و تا هاتنی ئیسلام ههموو ئهو زمانانهی تیدا توانهوه. توانای ئهوه نییه مهزونده لی بدری ئاخو به دووری و نیزیکی له گهل کوردیدا چی رووی دهدا چونکه جگه له شیوهیه کی تومار کراوی پههلهوی که ماوهی چهند سهدهیه کی وه ک زمانی دهولهتی و فهرههنگی له سهردهمی ئهشکانیدا و دوایی له ماوهیه کی دهسه لاتی ساسانیدا برهوی ههبوو و دواتر، چهند دوایی له ماوهیه کی دهسه لاتی ساسانیدا برهوی ههبوو و ده کاروباری بوژانه و ریوپهسمی ئایینیی زهردهشتیدا به کار دههیندرا و ئهوجا، ههزار سالیک دهبی، له ههندی شوینی بهرتهسکدا نهبی که ههناسهی تیدا دهدا، لاپهره کهی داخرا، پیوانهی ترمان بو ئهو بهراورد کارییه له بهر دهستدا نبه.

پههلهوی به زمانی سهردهمی ناوه پاست داده نری، نه خیر له دوای هیرشی ته سکه نده ره وه، به تاکه زمانی سهردهمی ناوه پاست داده نری تا ماوه یه کی زوّر دوای دامه زراندنی دهوله تی ساسانی سالی 331 پ ز و هه تا دوای سالی 226 ی ز. جگه له زمانی تاقیستا به پلهی یه کهم و فارسی کوّن (ته خمینی) به پلهی دووه م، زمانی ترمان نییه نوینه رایه تی زمانه تیرانیه کانی سهردهمی کوّن بکا چونکه ههر ته و دووه به ته نها خویان شهوینده واری نووسراوی سهردهمی سلوکییان ههیه. ته گهر خوازیاری ورده کاری سیمای می تروو نه بووینایه ههر به تاقیستا وه ک خوازیاری ورده کاری سیمای می تروو نه بووینایه ههر به تاقیستا وه ک خوازیاری زمانه تیرانیه کان وازمان ده هینا چونکه کونترین و

دەولّەمەندترىن دەقە، كە خاوەنى 83000 وشەيە و لەگەلّ فارسى كۆندا، بە خۆى و چوارسەد وشەوە بەراورد ناكرى.

دهبی وینه یه کی نووسراوی زمانی ئیرانمان ههبی و بیکه ینه پیوه ر بر نهو رؤلهی دیویه تی چونکه کوردی و زؤر زمانی تری ئیرانی نه نووسینی کونیان هه یه نه ناوه نجی و ههمووشیان له سهر لستی زمانه نوییه کان دانراوون نه گهرچی نهوه ش زانراوه که ههموویان بهر لهوهی گهلانی هند و ئیرانی ببنه دوو به شهوه ههبوونه. نهمه شانبه شانی نهوانه ده لیم که بویان نه سهلماوه نافیستا به زمانی قهومه میدیه کهی زهرده شت بووه و نه گهر وا دانیین زمانی نافیستا میدی بووه کوردی ده چیته خانهی زمانه کونه نیزانیه کانهوه. نهم قسه یه پیچهوانهی نهوه نیمه نافیستا به پیتیک نهنووسراوه تایبه تبووبی به میدیه کان و نهوه ش سهلماندنی پیتیک نهنووسراوه تایبه تبووبی به میدیه کان و نهوه ش سهلماندنی

به پینی نهو پیوانه کارییه په هاه وی سروشتی ناوه راستی ده سه لاتی ته شکانیه کان و ساسانیه کان و تا هیرشی ئیسلامی تیدایه و خه سله تی دوای ئیسلامیشی تیدایه تا نه و سهرده مانه ی که چی دی به کار نهده هیندرا و بووه زمانیکی کونینه و له هه ندی ریوره سمی ئایینی زهرده شتیدا، له هه رکوی بوایه ن ده گوترا و ئیستاش له یه زد و کرمان، له ئیران و هه ندی شوینی هند که گرنگترینیان «بومبای» هه کویان هه یه و نه وانه نه وه ی پارسه کانن که دوای هاتنی ئیسلام کوچیان کرد و به سه ره به خشان پاریزراوه.

به پیَویستی نازانین له سهر به کارهینانی پههلهوی له سهردهمی ساسانیدا فرهوانتر بدویین له دهقی مانهوی نهبی، وازمان لی هینا. پیشتر ئاماژه به زمانی هوزاوارش کرا که به بهربهرینی له پههلهویدا و تا تهندازه یه کیش له فارسی ناوهراستدا و لهوهش کهمتر له «غدیه»دا

به كار دههنندرا. غديه، كه له ئاڤنستادا به سوغده ناوى هاتووه و لهو وشه ئاراميانه پنکهاتووه که به هوی پنداویستی روونکر دنهوهوه چوونهته ناو نووسىنى بەھلەۋىيەۋە و نىشانەي شېكردنەۋەي پەھلەۋى لە كۇتابى وشه ئاراميه كان ياريزراو بووه وه ك ئهوهي نيشانهي سهرچاوهي به هله وی «تن» بخه نه سهر وشه ی «ده نووسین» و به «ده نووسیتن» تۆماریان دەکرد و خوینهری ئەو سەردەمە بە «نویشتن» واتە نووسین دەپانخويندەوە و بەو شيوەپە، بەلام پيوپست بە دريژەپيدان ناكا. ھەندى له هۆپەكان بۆ ئەوە دەگەرىنەوە كە نووسىنى يەھلەوى بە خەتى ئارامى دەنووسرا نەختى زەحمەت بوو و شيوەى وشە يەھلەوييەكان لە يەكەوە نېزېک دهېوون و ئه گهر په پههلهوي بنووسلرابا، دهېوو هاوشليوه ئارامىيە كەي بنووسن و ھەموو جارى نىشانەي چاوگى يەھلەوى بخەنە کۆتاىيەكەي و بە يەھلەوي دەسكارىكراو بيخوپننەوە. بەلام چۆن زاندرا وشەي ئارامى بە يەھلەوي دەنووسران، بە زۆر بەڭگە ئەوە سەلمېندراوە، له ههموان بههیزتر کتبیتکی زمانهوانی به ناوی «فرهنگ یهلوانیک ـ قامووسى يەھلەوى»ى سەردەمى ناوەنجى ماوەتەوە ھەمبوو ئەو وشە ئارامېيانهي تيدان که له بري پههلهوي به کار هېندراوون. جگه لهومي بلّنين ئەو شێوازە ئالوّزە ھەندى جار دەبووە ھۆي گورينى گوتنى وشـەي پەھلەوى كە بەر گەمەي «ھوزوارش» كەوتبوون، پيوپست ناكا زياترى له سنهر بروّين. ناشرانم تهم شيوازه چوّن به هوزوارش ناو نرا.

ئهوهنده ی پهیوهندی به ریزهوی کوردییه وه ههبی، ئهوه ههموو قسه کان بوو له سهر پههلهوی، ههردووکیان دوو داون له یه ک تیرینژی زمانه ئیرانییه کان و به تهنیشت یه کهودن و جیاوازی چارهنووسیان ئهوهیه پههلهوی گهشه ی کرد و له کوتاییدا و ستا، کوردیش و ستا و دوایی گهشه ی کرد و له کوتاییدا و ستا، کوردیش و ستا و دوایی گهشه ی کرد. نه گهر بسه لمیندری لقیکی کوردی پهیوه ندییه کی له

ئاسايي توندتري په پههلهوييهوه ههيه ئهوه بۆ تاموچيزي ميژوويي بوو و باشتریشه ببیته مورده بو گومانی خهلکی که چهندین سهدهیه زهوت کراوه و ههمووشی قسهی ریتیچوونه و نهسهلمینندراوه و پیم وا نییه به یه ک ریگاش بسهلمیندری، تهوهش تهوهیه که قسهی ههورامی وای بو ھەڭكەوى خەسلەتى كۆنى تىدا برى ئەوجا جۆرە گومانىكى گشتى دىتە ئاراوه که له سهر زاری ئاریه کان به گشتی سهرنج دراوه و بهشی پههلهوی به ناچاری له بهشی فارسی زیاتر دهبی چونکه پههلهوی زمانی ناوهراسته و تهوهنده دوور نهبووه لیکچوون روو نهدا وه ک چون هەخامەنشيەكان كە تەنانەت بە فارسى نويى كيىژى خۆشى نەدەچبوو. باشهروز به شیوهیه ک له شیوه کان گومانمان بو ده کاته یه قین. به لام به لگه په کې ميزووييمان به دهستهوه په و ههندي رووناکايي ده خاته سهر ریرهوی شیوهزاری ههورامی و خهسلَهتی پتهویی دهردهخا. نهو بهلّگهیه کتیبی «نور الانوار»ه که عەبدولسەمەدى تودارى ساڵی 1099ي کۈچى له سهر رمچهله کی ساداتی کوردی ناوچهی ههورامان و دهوروبهری نووسیویه تی و له ناوه رؤ که که پسدا دوو شبت بنو تینمه گرنگه که پهپوهندییان به بابهته کهوه ههیه و په کهمیان شیوه ی کرین و فروشتنه له گونــد و گهرهکــی ئهو نــاوچهپه و دوای بیســمیللا و پیشــه کی و سەلاوات. بە غارەبىيەكى ھاكەزايى دەلى: ئەوجا ميرزا غەبىدولكەرىم کوری میر خالید کوری ئەحمەد بابانی بە کەیفی خوی مولکە کانی کە کهوتبوونه «یشت ری» و «کورهوز» مهبهستم ههمهدان و قشله کانیتی و «اسفرنگین» و پارچهی «بن» و «گاوران» و «نینه» و «گولان» و قسله کانیان «نیزل» و «گلبه» و «بیدره» و «چیویی» بهرانیمور دووسیه د و په ک مستقال زیبر به شیخ زدکه ریبا کسوری شیخ عەبىدولرەحمان... ھتىد. ئەم كىرىن و فرۇشىتنە. چىشىتانى رۇزى

پینجشهممهی پینجی رهبیعی یه کهم، سالی شهشسهد و حهفتاوپینجی کوچی پیغهمبهری گهوره دروودی لی بی، موّر کرا.

نووسهری گریبهنده که قازی تهسعهدی خه لکی «بایگه لآن» بووه و عارهبیه کهی تیکه لیکه فیربوون و راهاتنی عارهبی و راهاتنی کوردی ده قیکیان بهرههم هیناوه ههم هیزی تیدایه ههم دوو بلقی هه لقولانی راهاتن.

تەمەنىي ئەو گرېبەنىدە ئەمىرۆكە خەوتسىەد و سىيودوو سالە و دوو شايهديي له سهر دوو راستي تيدان كه بـ تيمه زور جيني بايهخن. یه کهمیان ناوی گوند و قشله کانه، که ئهو دهمه نوّزده سال به سهر كۆتايى دەسەلاتى عەباسيەكاندا تيپەريوه، كوردى بوونه و به زاراوهى دانیشتوانی ناوچهی ههورامان بوونه و ههمووشیان به کهڵکی ثهوه دین ئەمرۆ ناوى گوندى ئەو ناوچەيە بىن. شيوازى ناوەكان ھەتا ئەمرۆ، لە ماوهی حموت سهده و چاره که سهده یه کدا، به هیچ شیوه یه ک گورانی به سهردا نههاتووه و بهلْگهنهویستیشه که نهو ناوانه لهو رؤژهدا دانه نــراون که گرنه ســته کهی تێــدا نووســراوه و دهشــێ له رووی پيوانه كارپيهوه بليين چهند سهدهيه ك پيشتر بهو ناوانهوه بوونه و تەنانەت مانەوەىشىان بەو ناوانەوە لە دواي ھۆرشى مەغۆل كە ھەمبوو شتيکيان ژيروژوور کرد، ئهو بۆچوونه پشتئهستوور دهکا. مانهوهي ئهو ناوانه له دوای تهو بشیوینیانهش که دوای بوومهلهرزهکهی مهغوّل ناوچه کهی گرتهوه به لگهی به هیزییانه و ناماژهشه بو هاسیانی بهردهوامبوونیان به خوّیان و واتایانهوه، له ماوهی نُهو چهند سهدهیهدا که ئاسوودەپيان تێدا باڵادەست بووە. تا ئاستى باوەرپێکردنى گردەبر وا ين دهچن ئهو ناوانه له سهردهميكدا ههبووبن هيشتا بههلهوي له ناوچه که دا بالادهست بووبی و هیزی گریبهنده کهی تری فروشتن تهم

بۆچوونه پشتراست ده کا که له نیوان دوو کهسدا بووه و پهیوهندی به مولّکایهتی گوندیکهوه بووه ناوی «ههزار کوره» بووه و ئهوجا کریارهکه پیّشکهشی شیخ خالیدی کوری شاذلی ده کا و نهم شیخ خالیده باپیری باپیری ئهو شنخ زه کهریایه بووه که له گریبهندی یه کهمدا ناوی هاتووه و گونــده کهش له نــاوچه کهدایه. بهلام گونــدی «ههزار کــورِه» ئهوه دهگهیهنی ههزار کوری تیدا بووه و ئیستاش ئهو شیوازه گوتنه له زۆر جنِی کوردستاندا باوه. جا با لیٰکی بدهینهوه چهند ساڵ له نیّوان باپیری باپیر و نهوهی نهوهدا دهبی. به پیوانهی سهردهمی تهمیروی من مردنی باپیری باپیرم «ئەلواسیق بیللا عەبدولای کوری عەبدولرەحمانی جەلی» که ساڵی 1246ی کۆچی بووه و ماوه که سهدوشهست ساڵه و ئه گهر بـۆ رِیْککهوت ده ساڵی لی کهم بکهینهوه، سهدوپهنجا ساڵ دهخریته سهر 732 و دەبيّـته 882 سال كه تەمەنـي ئەو وشــهيەيە كە لە رِيْزمـانى کوردیندا تیکهڵ و هاوهڵناوه. مانهوهی وشهی تیکهڵ ئهو ماوه دوور و دریژه واتای قوولّتری ههیه و به رابردوودا روَچووه. گریبهندی دووهم که له یه کهمیان کونتره، به هوی زوریی ناوه کانیهوه دوامخست جگه لهوهی گهرِانهوهمان له دووهمهوه بو یه کهم به مهبهستی گهرانهوی شێوەزارى ھەورامىيە بەرەو سەردەمى پەھلەوى. بەڵگەى چاوەرواننە كراو له گریبهندی دووهمدا نهوهیه فروشیاری نهو گوند و ناوچانه میرزا عەبدولكەرىمى كورى مىر خالىدى كورى ئەحمەد بابان بى و باپىرى بابان بن و به دوو پشت له پیش نهوهی 675ی کوچی بن، به پینی ليْكدانهوه دەبى بەر لە سالّى 600ى كۆچى لە دايك بووبى. ئەوەندەي من بزانم كەس بۇ ئەوە نەچووە بابانەكان ئەو رەگە قووللەيان ھەبووبى. دووهم شــت دوو شــيعره خـاوهني نووسـينه که له شــيخه که يهوه دهیانگوازیتهوه، که له دوو بـۆنهدا به شـێوهزا*ری «گـ*ۆران»ی داینـاون و

تهمهنی شیعره کان تا ئهمرة 320 ساله، له گهل رهچاو کردنی جیاوازی مهودای نیوان نووسینیاندا که تهمهنی کونه کهیان لهو ژماره یهی سهره وه زیاتر ده بین. یه کئ له شیعره کان بو پیداهه لدانی باپیری، پیغهمبهری عساره بی، له کاتی زیاره تی مهرقه ده کهید دا دایناوه و تساکه شیعری «گوران» یه له بنه مای وه زنی خوی لاید ابی و هه ندی ره چاوی عمرووزی کردووه. زمانی ئه و شیعره، زمانی ئه و شیعرانه یه که به «گوران» ی، له وساوه تا ئیستا نووسراون. سهیر نییه زمانی ئه ده ب له مهودای چه ند سهده یه کدا خوی بگونجینی، به لکو سهیر ئهوه یه زمانی شیعر خوی له گهل زمانی ئاخاوتندا بگونجینی، ثه م دیارده یه هه موو لفیکیی زمانی کوردی گرتوته وه به هه موو شیوازه کانیه وه. راسته هه لبه ستنی شیعر و دارشتنی گوته ی ئه ده بی جیاوازییان له گهل ئاخاوتنی راسته وخودا هه یه که ره نگه له پیوانه ی دروست لابدا، به لام ثهمه یه کیکیان له بازنه ی ئه وی تریان ده رناکا چونکه هه له له ئاخاوتندا وه ک یه کیکیکیان له بازنه ی ئه وی تریان ده رناکا چونکه هه له له ئاخاوتندا وه ک

ئهوهی تا ئیستا گوترا بو زانینی پلهوپایهی زمانی کوردی له ناو تیرینژی زمانه کانی لقی ثاری و ئیرانی روژهه لاتی گهله هند و ئهوروپییه کاندا بهسه و به ئانقهست باسه کهم کورت کردهوه تا ههم کاره کهم ئاسان بی ههم کات و یشوو بو خوینه ربهبلمه وه.

ئەنجامىدانى كارىكى تەواو و پىگەيشتوو لە سەر ھىلىكى بەربەريىن كە من ھەلمېزاردوود ھى ئەودبە سالىك يا دوو سال بخايەنى تا لىبىتەو، و وەختى چاپ و بلاوكردنەوە بېرى. بەو كاتەش سوودى راستەوخۆى بە سەرددچى و جىگە لە بەھا تىبۇرى و ئەكادىميەكەى ھىچىى ئەوتىۋى نامىنى: بىوبستە ئىمە خۇمان لەء شىئانە لادەيىن كە سوودبان نىبە و بەربەرسان ھەبە چىونكە بە بەربەسنى

ئاشکرا دەورە دراوین و دەبئ بەرانبەر خۆمان بە ویردان بین و پینی ناوی نیەتپاکیی بەرەو گومانمان بەری. ئەگەر ئەم نووسینە شتیکی لەو تاریکاییەی بەرچاوی خوینەرانی رەواندبیتەوە تا بتوانن روونتر ئەو شتانه ببینن کە روون نین، بەسە بۆ ئەوەی ببیتە ھۆکاری شانازی و دلخوشیم، ئەگەرنا دەسخەرۇیی شوینەواریکی قوولی دەبئ و دەبیته ھۆی خەمیک کە بارودۆخە بەرچاوەکان دەریدەخەن.

سەرنج:

بو گیرانهوه ی کورد بو میدیه کان سهرنجی کتیبی پروفیسور قلادیمیر مینورسکی بده به وهرگیران و پهراویدی دکتور کهمال مهزههر ته حمه دهوه، که له ژماره یه کی گوقاری کوری زانیاری کورد، له بهشه عارهبیه کهیدا، سالی 1973 بلاو کراوه ته وه.

ئهوهنده ی پهیوهندی به کتیبی «نور الانوار»ی نووسهری فارسییهوه ههیه، بهرینز محهمهدی مهلا کهریم ثهو لایهنانهی لی دهرهیناون که تایبهتین به ناوچهی ههورامان و مهریوانهوه و سالّی 1970 له بهغدا بلّاوی کردهوه . چاپخانهی سهلمان تهعزهمی «ههندی له میثرووی ههورامان و مهریوان» چهند لاپهرهیه ک له کتیبی نور الانواری عهدولسهمهد توداری لهگهل پیشه کی و چهند پهراویزیکدا.

بەغدا 1986/12/29 مەسعوود محەمەد